

Leena Lähdesmäki

**JÄMSÄN KANTATALOJEN NIMISTÖN HÄMÄLÄINEN
NIMIKERROSTUMA**

Suomen kielen
laudaturtyö
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2000

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos Suomen kielen laitos
Tekijä Lähdesmäki, Leena Maaria	
Työn nimi Jämsän kantatalojen nimistön hämäläinen nimikerrostuma	
Oppiaine suomen kieli	Työn laji sivulaudaturtyö
Aika Kevät 2000	Sivumäärä 51 s. + 2 liites.
<p>Tiivistelmä - Abstract</p> <p>Tutkielman tarkoituksena on selvittää Jämsän kantatalojen nimistön suurinta eli hämäläisperäisten nimien kerrostumaa. Tutkielman nimiaineisto on kerätty niiden kantatalojen nimistä, jotka pääasiassa vuonna 1539 on Suur-Jämsän emäseurakunnan alueelta merkitty maakirjoihin. Tutkielmassa ei ole tarkasteltu tuolloin Suur-Jämsään kuuluneita Petäjävenden ja Korpilahden kappeleita. Termejä kantatalo ja kantatila käytetään tutkielmassa synonyymeinä.</p> <p>Työssä tarkastellaan 36 hämäläisperäisen talonnimien ja niiden 9 rinnakkaisnimen etymologiaa sekä rakennetyyppejä Eero Kiviniemen luokittelun pohjalta. Hämäläiset kantatalojen nimet eivät ole Jämsän talonnimistön vanhinta kerrostumaa, mutta nimikerrostumana se on selvästi laajempi kuin lappalaisperäiset (esim. Mella) tai savolaiset (esim. Manninen) talonnimet.</p> <p>Lähinnä hämäläisten erämiesten asutuksen vakiinnuttua jokivarteen ja sen lähettyville, siirtyi seudulle joko hämäläisiin henkilönnimiin (Apiala, Yijälä), sukunimiin (Könkkölä, Kuikka), paikannimiin (Hartus) tai eräkauden appellatiiveihin (Hanisjärvi, Hyppölä) pohjautuvia nimiä. Tärkeimpiä nimielementtien alkuperätahoja näyttävät olleen Pälkäneen ja Sääksmäen seudut.</p> <p>Pelkästään appellatiivin nimielementtinä sisältäviä nimiä käytetään yleensä hyvin pienissä yhteisöissä, joissa ne riittävät identifioimaan kohteen. Jämsän kantatalojen nimistössä tällaisia nimiä on eniten lappalaisperäisten nimien kerrostumassa. Hämäläiskerrostumassa appellatiivin sisältäviä nimiä oli 12 %. Esimerkkeinä mainittakoon Kelhä.</p> <p>Appellatiivin ja suffiksin sisältäviä nimiä on hämäläiskerrostuman nimistä hieman yli 21 %. Yleisin suffiksi on asutusnimille tyypillinen -IA. Esimerkkinä mainittakoon Hirvelä ja Talviala.</p> <p>Alle neljännes Jämsän kantatalojen hämäläisnimistä sisältää pelkästään henkilönnimen, toisen paikannimen tai muun nimen. Esimerkkinä tällaisista mainittakoon Nisu ja Tolmu. Selkeästi suurimman alaryhmän kerrostumassa muodostavat nimet, joissa nimielementteinä on toinen nimi ja suffiksi. Esimerkkeinä voidaan mainita Apiala, Yijälä ja Olkkola. Tyypillisin suffiksi on -IA.</p>	
Asiasanat talonnimet	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen tavoite, aineisto ja menetelmät	1
1.2 Suomalaisesta paikannimitutkimuksesta	3
1.3 Termien määrittelyä	4
2 KATSAUS JÄMSÄN PAIKALLISHISTORIAAN	8
2.1 Jämsän asutushistoriasta	8
2.2 Katsaus Jämsän murteeseen	11
3 HÄMÄLÄISET NIMIELEMENTIT JÄMSÄN KANTATALOJEN NIMISSÄ	17
3.1 Hämäläisperäisen henkilön- tai paikannimen sisältävät kantatalojen nimet	17
3.2 Hämäläiseen eräkauteen liittyvät nimet	29
3.2.1 Maastotermin sisältävät kantatalojen nimet	29
3.2.2 Eränkäyntiin liittyvät nimet	34
4 HÄMÄLÄISEEN NIMIKERROSTUMAAN KUULUVIEN NIMIEN RAKENNETYYPEISTÄ	41
5 PÄÄTÄNTÖ	47
LÄHTEET	49
LIITTEET: Liite 1: Tutkimusaineistoon kuuluvat nimet ja niiden sijoittuminen	52
Liite 2: Kyselylomake	53

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tavoite, aineisto ja menetelmät

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää Jämsän vanhojen kantatalojen nimien etymologiaa ja kuvata kantatalojen nimistön hämäläistä kerrostumaa. Tätä Jämsän kantatalojen laajinta nimistökerrostumaa tarkastellaan osana koko nimistökerrostumakokonaisuutta. Iältään kerrostuma ei ole vanhin, mutta nimiaineksen kulkeutuminen vakituisiksi asukkaiksi jääneiden eränkävijöiden mukana Kanta-Hämeestä Jämsän seudulle tarjoaa hyvän lähtökohdan myös paikallishistorialliselle tarkastelulle. Lisäksi tavoitteena on selvittää aineiston nimien rakennetyyppejä.

Tutkimusaineisto koostuu 36 kantatalon nimestä ja niiden 7 rinnakkaisnimestä. Kaikkiaan tarkasteltavana on siis 43 nimeä. Yhden kantatalon ruotsinkielistä rinnakkaisnimeä ei ole maininnan lisäksi muuten tutkittu. Aineisto on koottu niiden kantatalojen nimistä, jotka suurimmaksi osaksi on jo vuonna 1539 merkitty asiakirjoihin. Mukaan on otettu Suur-Jämsän emäseurakunnan alueen nimet, ja ulkopuolelle on rajattu Petäjäveden ja Korpilahden kappeleiden nimistö. Kantataloksi on ymmärretty vain sellaiset tilat, joita ei ole halottu toisesta tilasta tai jotka eivät ole ns. uudistiloja. Termejä kantatalo ja kantatila käytetään tässä tutkimuksessa toistensa synonyymeinä. Aineisto on kerätty Suur-Jämsän historia I:n luetteloiden pohjalta.

Tutkimusaineistoa tarkastellaan Jämsän kantatalojen nimien muodostamaa kokonaisuutta vasten. Nimistöissä on selkeästi havaittavissa kerrostumia, joita paikallishistorialliset muutokset ovat aiheuttaneet. Hämäläistä nimikerrostumaa vanhempia ovat lappalaisperäiset nimet, joista mainittakoon esimerkkeinä *Mella* ja *Kurra*. Hämäläisiä nimiä nuorempia Jämsän seudulla taas ovat savolaisperäiset nimet, joita savolaiseksansion myötä seudulle muuttaneet toivat tullessaan.

Tällaisista esimerkkeinä voidaan mainita *Manninen* ja *Honkanen*, jotka pohjautuvat isänniksi tulleiden sukunimiin.

Nimien etymologiaa on tutkittu mm. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen nimikokoelman tiedoista. Lisäksi kotiseutuneuvos Eino Laaksoselta haastattelussa keväällä 1990 saadut tiedot edistivät useiden nimien taustan selvittämistä. Nykyisinkin asuttujen kantatilojen omistajille on myös lähetetty kyselylomake (liite 2), jonka avulla nimiin liittyviä tarinoita on saatu tallennetuksi. Osaa tilanomistajista olen kyselylomakkeen lisäksi haastatellut henkilökohtaisesti tarkempien tietojen saamiseksi. Kyselyssä saatuihin tietoihin viitataan termillä haastattelu. Osan kyselytiedoista olen tarkistanut myöhemmin suullisin haastatteluin. Pirjo Mikkosen ja Sirkka Paikkalan Suomalainen nimikirja, Viljo Nissilän lukuisat nimistöä koskevat artikkelit ja useat muut kirjalliset lähteet ovat valottaneet nimien etymologiaa ja mahdollisia kulkeutumissuuntia.

Tärkeää nimien taustan selvittämisen kannalta on tilan lähiseudun ja maaston tutkiminen. Vaikka maisema on paikoin suurestikin muuttunut nimenantoajasta, voi maastoa tarkastelemalla nähdä selkeitä perusteita nimelle. Tällaisesta esimerkkinä voidaan mainita tilan nimi *Saari*, joka nykyisin sijaitsee matalalla mäellä peltoaukeiden keskellä lähellä Jämsänjokea. Vedenpinta on kuitenkin satoja vuosia sitten ollut huomattavasti korkeammalla, joten tila on todella aiemmin sijainnut joen saarella. Siten nimen taustalla ovat selkeästi maastoon liittyvät tekijät.

Erityisen merkittävää maaston tuntemus on silloin, kun nimen merkitys tai tausta ovat epäselvät ja etymologia epävarma. Esimerkiksi nimeen *Mella* liittyy maastotermi. Lappalaisen nimen taustalla on lapin sana *mielle*, joka tarkoittaa jyrkkää hiekkatörmää joen rannalla. *Mellan* tila sijaitsee korkealla mäellä Jämsänjoen rannan lähellä.

1.2 Suomalaisesta paikannimitutkimuksesta

Suomalaisen paikannimitutkimuksen tärkeimpinä lähteinä voidaan pitää kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen laajaa nimikokoelmaa ja vanhoja asiakirjalähteitä. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen nimiarkiston stipendiaatit ja eri yliopistojen harjoitustöiden tekijät ovat haastatteleamalla keränneet eri pitäjien nimistöä arkistoon, jota nyt ollaan siirtämässä tietokannoiksi. Vanhoista asiakirjoista keskeisimpiä ovat vanhat kartat, läänien maakirjat ja mm. oikeuslaitoksen ja kirkon asiakirjat.

Vanhimman nimistömme tarkastelua vaikeuttaa se, että nimet on usein kirjoittanut ruotsinkielinen kirjuri, jolloin on saattanut syntyä ns. kirjurinetyologioita. Oudolta kuulostanut nimiasu on saattanut muuttua kirjurin mielestä ymmärrettävämpään ja tavallisempaan muotoon. Asiakirjamerkintöjen vähyys ja kirjoitusasujen muuttuminen eri aikakausien asiakirjoissa vaikeuttaa alkuperäisen muodon löytämistä. Myös kielen luonnollinen kehitys, esim. murteiden muuttuminen, voi joskus estää nimen taustan selvittämisen.

Oudot nimet ovat saattaneet muuttua ja saada nimenselityksiä myös kansan suussa. Näihin ns. kansanetyologioihin suhtauduttiin aiemmin nimistöntutkimuksessa varautuneesti, mutta nykytutkimus on ymmärtänyt myös niiden arvon. Usein nimenselitystarinaan sisältyy arvokasta paikallishistoriaa ja kansankulttuuria. Joskus nimeen sisältyy humoristinen näkökulma tai erikoisuudentavoittelua. Tällaisten nimien etymologiat ovat usein vaikeasti selvitettäviä. Esimerkkinä voidaan mainita Korpilahden talonnimi *Naakuu*. Talo on saanut nimensä pihamaalla kasvavan suuren kuusen vaikutuksesta. Koska kuusen oksilla oli naavaa, olisi nimeäjän mielestä hyvä nimi ollut *Naavakuusi*. Se kuulosti kuitenkin liian tavanomaiselta, joten nimen molempia osia lyhennettiin ja päädyttiin erikoisempaan talonnimeen. Voidaan vain kuvitella, mitä nimistöntutkija satojen vuosien päästä nimestä päättelee.

Nimistöntutkimuksen tärkeys korostuu myös uusien paikkojen nimeämisessä. Tällöin on mahdollisuus säilyttää alueen vanhaa nimiperinnettä hyödyntämällä esim. nimiarkiston laajojen kokoelmien antia. Käyttämällä vanhaa nimiperintöä saadaan myös paikalle sopiva, omaleimainen ja kieleemme sopiva nimi. Samalla usein säilytetään vanhaa sanastoa ja murretta.

1.3 Termien määrittelyä

Talonnimiä on Suomessa tutkittu melko vähän. Viime vuosina niistä tehdyt tutkimukset ovat laajentuneet ja monipuolistuneet. Aiemmin on yleensä selvitelty nimen paikan sijaintia, nimen etymologiaa, murreasua ja asiakirjamainintoja. Nykyisin pyritään selvittämään laajemmin nimeämisperusteita ja tulkitsemaan nimiä osana laajempaa **toponyymistä** eli paikannimiä koskevaa **systemiä** (Lehikoinen 1988: 3, 5, 15.)

Tutkijoilla on vastakkaiset näkemykset siitä, onko erisnimellä merkityssisältöä vai ei. Yleisimmin hyväksytty käsitys on, että nimi identifioi tarkoitteen mutta ei kuvaile tai luokittele sitä. Toisaalta paikannimet eivät ainakaan nimeämishetkenä ole mielivaltaisia, vaan niillä on myös kuvaileva ja joskus luokittelevakin sisältö. Paikkojen nimet eivät siis alkuaan ole tarkoitteestaan riippumattomia. Liittyessään nimisysteemin osiksi nimet saattavat menettää alkuperäisen leksikaalisen merkityksensä tai ainakin nimen käyttäjät jättävät sen huomiotta. Toisaalta joskus vieraassa ympäristössä oleva henkilö tunnistaa jonkin ilmauksen propriiksi vasta kuultuaan sen useissa erilaisissa konteksteissa. (Lehikoinen 1988: 3 – 4.) Tällainen nimi Jämsän kantatilojen nimistössä on esimerkiksi *Saari*.

Mielestäni Laila Lehikoisen määritelmä (1988: 21) **paikannimestä eli toponyymistä** on onnistunut, sillä siinä on otettu huomioon myös toponyymien kuvaileva aspekti:

Toponyymi on yksilöivä ilmaus, joka on muodostettu kielessä vallitsevien nimenmuodostussääntöjen mukaan ja jonka puhuja on tarkoittanut ja kuulija ymmärtänyt toponyymiksi. Toponyymien pääfunktio on yksilöinti. Sen ohella toponyymiltä voidaan toivoa kuvaavuutta, ja monesti kuvaavuudella on jopa keskeinen asema nimen käytössä.

Lehikoinen toteaa, että kuvaavuus voi koskea ainoastaan leksikaalisesti läpinäkyviä nimiä. Jos toponyymi on leksikaalisesti läpinäkyvä, sen funktio voi olla ainoastaan yksilöivä (Lehikoinen 1988: 21). Jämsän kantatalojen nimissä tällaisesta voisi olla esimerkkinä *Hyppölä*, jonka etymologiaa tarkastellaan tuonnempana.

Toisaalta ilmaus on aina joko *propri* tai *appellatiivi*. Sellaisetkin nimet, jotka ovat leksikaalisesti läpinäkyviä, kuten edellä mainittu talonnimi *Saari*, ovat tietyssä funktiossa eli talonnimenä ainoastaan *propreja*. Niillä on vain **appellatiivinen homonyymi**. Sen sijaan appellatiivinen homonyymi puuttuu leksikaalisesti läpinäkyviltä mutta kaksiosaisilta toponyymeiltä, esim. *Mäntyharju*, *Kiviniemi*. (Lehikoinen 1988: 22, Kiviniemi 1975: 12.)¹

Nimielementtien eli nimiin sisältyvien sanojen, suffiksien ja muiden nimien selvittäminen on nimien etymologian ja rakenteen kannalta välttämätöntä. Yleensä nimien elementit ovat tuttuja ja helposti erotettavissa toisistaan. Elementteiltään epäselviä nimiä on melko vähän eivätkä nekään alun perin ole sellaisia voineet olla. Eero Kiviniemi esittääkin, että nimenantajat ovat yleensä pyrkinet jonkinlaisen tuntemansa ”nimiopin” pohjalta luomaan sellaisia ilmauksia, jotka tiettyjen tuntomerkkien pohjalta voidaan tunnistaa nimiksi. (Kiviniemi 1975: 12 – 13.)

Jos nimen appellatiivisten elementtien tunnistaminen vaikeutuu tai nimi muuttuu kielen systeemistä poikkeavaksi, nimenkäyttäjät pyrkivät muuttamaan sen ymmärrettävämmäksi. Tällöin päädytään aiemminkin mainittuihin **kansan- ja kirjurinetyologioihin**, joiden muokkaamassa muodossa jotkin nimet ovat päättyneet karttoihinkin. (Kiviniemi 1975: 9 – 10.) Nimi voi myös muuttua esim. murteen muutosten tai joidenkin kieli-ilmiöiden seurauksena. Nimissä tapahtuvia muutosilmiöitä tarkastellaan lähemmin rakennetyyppimallien yhteydessä luvussa 4.

Joskus yhteisön kannalta tärkeätkin nimet, kuten talonnimet, voivat kadota. Tällöin yleensä nimen tarkoite on kadonnut eikä nimeä enää käytetä aktiivisesti. Toisaalta nimet voivat säilyä muistitietoina, vaikka tarkoite olisikin hävinnyt (Lehikoinen 1988: 24 – 25). Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu sellaisiakin talonnimiä, joiden tarkoite on hävinnyt. Usein kuitenkin nimi on säilynyt ja sen tarkoite laajentunut esim. kokonaisen alueen nimeksi. Esimerkkinä tällaisesta on *Ekonen*. Kantatalo on hävinnyt, mutta nimen tarkoite on laajentunut niin, että sillä ymmärretään entisen talon alueelle rakennettua teollisuusaluetta.

---

¹ Lehikoinen mielestä ei voida puhua appellatiivissävyisistä tai puoliksi appellatiivisista nimistä.

Talonnimet voivat myös muiden nimien lailla vaihtua. Näin käy esim. omistajasuvun tai isännän vaihtuessa, vaikka suomalaiseen perinteeseen on kuulunut myös vaihtoehto, että ns. kotivävy ottaa sukunimekseen talonnimen. Myös taloja jaettaessa esim. veljesten kesken talonnimi voi vaihtua. Tällöin käyttöön saattaa jäädä rinnakkaisnimiä tai vanha nimi voi säilyä käytössä uuden rinnalla. Vaihtumisprosessi ei yleensä olekaan yhtäkkinen vaan hitaasti tapahtuva. **Rinnakkaisnimestä** voidaan puhua silloin, kun nimet ovat samatarkoitteiset, mutta nimeämisperuste on eri (Lehikoinen 1988: 28 – 29). Jämsän kantataloista esimerkkinä voisi olla vaikkapa *Hanisjärvi*, jonka uusiksi omistajiksi tulleiden Marttiloiden mukaan talonnimi vaihtui *Marttilaksi* ja sittemmin vielä *Pöyhöseksi* eli *Pöyhöläksi*. *Hanisjärvi* onkin nykyisin jäänyt tarkoittamaan läheistä pientä järveä. Nimessä tapahtuneet muutokset muodostavat ilmeisesti eräänlaisen nimenmuutoskehän, sillä alkuaan talo on saanut nimensä läheisen järven mukaan.¹

Tässä tutkielmassa rinnakkaisnimiin kiinnitetään huomiota silloin, jos nimi on täysin aiemmasta eroava. Sen sijaan esim. taloa jaettaessa syntyneet muodot, joissa uusina määritteinä on esim. *vanha*, *uusi*, *ylä* tai *ala*, jätetään huomiotta, koska niillä nimen etymologian kannalta ei ole juuri lisäarvoa.

Nimen rinnakkaismuodolla tarkoitetaan samatarkoitteisia nimimuotoja, joilla on vain fonologisia tai morfologisia eroja. Laila Lehikoinen (1988: 29 – 30) määrittelee nimen rinnakkaismuodon seuraavasti: ”Saman nimen rinnakkaismuotoja ovat ne samatarkoitteiset ilmaukset, joissa erityispiirrettä ilmaisevaan nimenosaan sisältyy sama tai (lähes) samamerkityksinen lekseemi”. Tällaisiin vaihteluihin ei tässä työssä keskeisesti perehdytä.

Talonnimiä tutkittaessa nimenantoperusteita on vähemmän kuin jos tarkastelussa olisi koko tietyn alueen nimistö. **Nimeämisperusteita** ovat yleensä omistussuhteet (*Eskola* > Esko-nimisten isäntien hallitsema talo), talon sijainti (*Ala-Hunninko* ja *Ylä-Hunninko*, *Rantala*), sijaintipaikan maastotekijät (*Mella*), rakennuksen ulkonäkö (*Iso-Olkkola*), ikä suhteessa muihin

---

¹ Jämsän nimiä koskevat tiedot ovat kotiseutuneuvos Eino Laaksosen haastattelusta.

(*Vanha-Olkkola*), erikoislaatuinen tapahtuma (*Telläri*) tai muista poikkeava funktio (*Seppälä*).
(Lehikoinen 1988: 7, esimerkinimet ovat Jämsän kantatilojen nimistöstä.)

2 KATSAUS JÄMSÄN PAIKALLISHISTORIAAN

2.1 Jämsän asutushistoriasta

Suur-Jämsän alueelta on tehty muutamia esinelöydöksiä, jotka todistavat seudulla liikkuneen eränkävijöitä jo kampakeraamisella ajalla. Sen sijaan Jämsän seudulta ei tunneta ainuttakaan esikeraamisen ajan asuinpaikkaa, vaikka irrallisia esinelöytöjä onkin tehty mm. Korpilahdelta. Kivikauden esinelöydöt on tehty pääasiassa vesistöreittien varrelta. Kampakeraamisen kauden asuinsijoja on löydetty mm. nykyisen Muuramen alueelta. (Keskitalo 1954: 44 – 45.)

Rautakaudella, 300-luvulla, kehittyi Vanajaveden vesistön varrelle hämäläinen kulttuuri, jonka merkitys Jämsän seudulle oli merkittävä. Hämäläiseen turkiskauppaan liittyen kehittyi eräretkeily, joka sai hämäläiset eränkävijät liikkumaan kauas takamaille aina Jämsän seudulle saakka. Eränkävijöiden vierailuista Suur-Jämsän seudulla kertovat mm. tuluskivet, joita on löydetty nykyisen Korpilahden alueelta. Ilmeisesti jo ennen hämäläisten erämiesten tuloa Jämsän seudulle oli alueella pysyvää asutusta. Nimistön ja muiden historiallisten merkkien avulla on päätelty, että varhaisimmat asukkaat ovat olleet lappalaisia, jotka hämäläisten tulon jälkeen ovat hiljalleen siirtyneet pohjoisemmaksi. (Keskitalo 1954: 62 – 64, Savijärvi – Yli-Luukko 1994: 13, Suvanto 1954: 90 – 91.)

Viikinkiajalla, vuoden 800 jälkeen eränkäynti vilkastui entisestään. Jämsän *Puttolan* ja *Pälämäen* hautalöydöt todistavat, että seutu on ollut jo tuolloin vakituisesti asuttua. Tähän viittaavat myös melko runsaat irralliset esinelöydöt, joita on tehty aivan viime päivinäkin (Koillis-Häme 10.7.1999)¹. Kaikki viikinkiajan ja sitä myöhemmät esihistorialliset löydöt on tehty Jämsän ja nykyisen Jämsänkosken alueelta. Tämä kuvanee ajan todellisia oloja: vanhin asutus on syntynyt noin kolmen kilometrin matkalle Jämsän kirkolta kaakkoon. Hämäläiset

¹ Jämsänkoskelainen Paavo Ihlberg löysi Jämsän ja Jämsänkosken rajalta viikinkiaikaisen miekan sekä muutaman päivän kuluttua muuta esineistöä.

erämiehet asettuivat pysyvästi lähinnä vanhojen eräreittiensä ja ennen kaikkea tärkeän vesireitin, Jämsänjoen, varteen. Kulkureittien ja runsaiden riista- ja kalastusalueiden ohella tärkeää oli, että maaperä oli suotuisaa viljelykselle. Vanhimmasta hämäläisasutuksesta kertovat kylien ja talojen nimet, jotka sisältävät runsaasti mm. muinaissuomalaisia henkilönnimiä. Esimerkkeinä mainittakoon *Auvila*, *Kaipola*, *Niemola*, *Toiviala* ja *Viiala*. Kotiseutunsa nimistöä Kanta-Hämeestä, lähinnä Pälkäneen ja Sääksmäen suurpitäjistä, kotoisin olleet uudisasukkaat toivat myös mukanaan. Eräät tutkijat ovat havainneet Jämsän nimistössä yhtäläisyyksiä myös Ylä-Satakunnan, etenkin Pirkkalan alueen nimistöön. Esimerkiksi Jämsän ja Pälkäneen nimistöä vertaillaessa yhtäläisyyksiä on helppo huomata. Nimistöön tallentui myös eräkauden kulttuuriin ja elinkeinoihin liittyvää sanastoa sekä hämäläismurteeseen kuuluvia ilmauksia. (Keskitalo 1954: 64 – 84, Savijärvi – Yli-Luukko 1994: 13 – 14, Suvanto 1954: 111 – 113.)

Hämäläisten uudisasukkaiden ohella Jämsän hyviä riistamaita havittelivat karjalaiset. Hämäläisten ja karjalaisten vanhan erämaiden nautintarajan arvellaan kulkeneen Päijänteen poikki Jämsänjoen suulle ja siitä edelleen lounaaseen. Tarkkaa tietoa siitä, kuinka paljon karjalaisten eränkäynti vaikutti Jämsän seudun asuttamiseen, ei kuitenkaan ole. Ilmeisesti rajankäynti aiheutti paikoin epäsovua, sillä melko runsaasti Jämsänkin seudulta on talletettu kertomuksia meteliläisistä, munkkilaisista ja moskoviitoista. Myös nimistön *Meteli-* ja *Venäjä-* nimet viittaavat karjalaisten tai venäläisten ja jämsäläisten kohtaamiseen. Jämsä-nimenkin alkuperää on koetettu selvittää venäläisten hämäläisistä käyttämästä ilmauksesta *jam* ' ~ *jem*'. (Savijärvi – Yli-Luukko 1994: 14 – 16, Voionmaa 1947: 220, Suvanto 1954: 92 – 94.)

Jämsän asema vahvistui 1400-luvulla, jolloin pitäjä ei ollut vielä täysi veropitäjä, koska siinä oli vain kaksi verokuntaa tavallisen neljän sijasta. Jämsän taloilla alkoi kuitenkin olla omia erämaaomistuksia pohjoisessa. Nämä omistukset avasivat jämsäläisille reitin vesitse Maanselälle ja sieltä aina Pohjanperän suurille pyynti- ja kauppapaikoille. Näin luotiin myös pohjaa turkiskaupalle ja myöhemmin tervakaupalle. (Voionmaa 1947: 210.)

Murteen kannalta tärkein käännekohta ajoittuu 1500-luvun loppuun. Jämsän seudulle vakiintunut hämäläisasutus sai täydennystä savolaisista uudisasukkaista, jotka hallintovallan määräyksestä asettuivat tyhjilleen jääneisiin taloihin asuttamaan eräkaita. (Savijärvi - Yli-

Luukko 1994: 16 – 17, Oja 1954: 177.) Jämsäläisten puhetapa sai niin runsaasti uusia savolaisvaikutteita, että nykyisin Jämsän murre luetaankin savolaismurteiden Päijät-Hämeen ryhmään. Se, miten näin voimakas muutos on selitettävissä, on epäselvää. Eräät tutkijat arvelevat, että hämäläisiä varhaisempien, esimerkiksi karjalaisten, asukkaiden murre on vaikuttanut ilmiöön. (Vrt. Savijärvi – Yli-Luukko 1994: 14 – 15, 17 – 18 käsitystä nuijasodan vaikutuksesta Jämsän murteen savolaistumiseen.)

Kantatilojen tutkimuksen kannalta vuosi 1539 on tärkeä. Tuolloin laadittiin ensimmäinen Hämeen linnaläänin maakirja. Maakirjaa varhaisempia, satunnaisia tietoja on ns. Kaakkois-Hämeen tuomiokirjassa, johon merkittiin Jämsän kihlakunnan käräjillä langetettuja tuomioita vuosilta 1464 – 1492. (Suvanto 1954: 116.)

Hämeen linnaläänin maakirjaan merkittiin kaikki silloiset veronmaksajat kylittäin. Kylien savuluku merkitsi ilmeisesti tilalukua. Vuonna 1539 tässä tutkielmassa tarkasteltavalla alueella – nykyinen Jämsä Juokslahti mukaan lukien, Jämsänkoski, Koskenpää - oli 81 tilaa, joista suurin osa, 52 savua, keskittyi Jämsänjoen varteen. Asutus oli siis tiheintä nykyisenkin keskustan eli *Moiskalan* ja *Seppolan* kylien tienoilla. (Suvanto 1954: 121.)

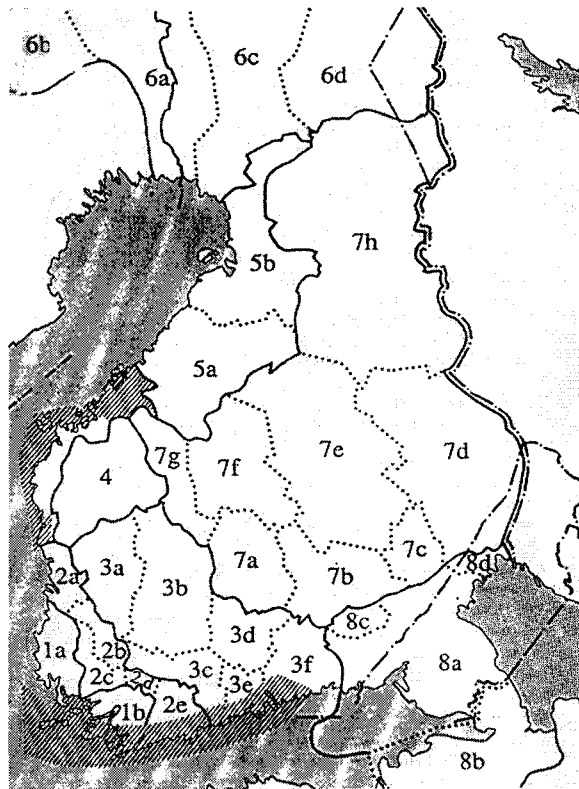
1600-luvulla tutkittavan alueen talomäärä oli 104 ja asukasluku noin 1 100. Kolmekymmentä vuotta myöhemmin taloluku oli jo 112. Kun 1500-luvulla asutus keskittyi jokivarteen ja sen lähiseudun kyliin, uudistalot rakennettiin 1600-luvulla kauemmas talojen takamaille. Mm. Koskenpään ja Jämsänkosken syrjäkulmien asutukseen oli vaikutuksensa myös savolaisilla uudisasukkailla. (Savijärvi – Yli-Luukko 1994: 17, Oja 1954: 177.)

Myöhemmät paikallishistorialliset vaiheet jäävät tämän tutkielman aihepiirin ulkopuolelle. Tärkeätä on kuitenkin huomata, kuinka merkittävä ja pitkäaikainen vaikutus Hämeestä Jämsän seudulle suuntautuneella eränkävynillä on ollut myös nimistön kannalta. On luonnollista, että eränkävijät ovat tuoneet mukanaan kotiseutunsa nimiperintöä, joka on säilyttänyt itsessään myös osan paikkakunnan historiaa.

2.2 Katsaus Jämsän murteeseen

Jämsän sijainti Hämeen pohjoisrajalla on vaikuttanut merkittävästi Jämsän murteeseen ja asutushistoriaan. Vanhastaan jämsäläiset pitivät itseään enemmän hämäläisinä kuin savolaisina, vaikka paikkakunnalle tuleva voisikin puhutavan perusteella päätellä olevansa jo Savon rajaseuduilla.

Jämsän murre kuuluu savolaismurteiden Päijät-Hämeen ryhmään, joka kartassa 1: Suomen murteiden jaottelu on merkitty tunnuksella 7a.

KARTTA 1: Suomen murteiden jaottelu (Savijärvi – Yli-Luukko 1994: 19 – 20.)

Etenkin sanastossa ja nimistössä on säilynyt hämäläismurteiden piirteitä, mutta savolaisekspansion aiheuttama savolaisten runsas muutto Jämsän seudulle 1500-luvulla muutti puhetapaa savolaismurteiden suuntaan. Jämsän murteessa on kuitenkin paljon piirteitä, jotka ovat tunnusomaisia vain Jämsän ja aiemmin siihen kuuluneiden Jämsänkosken ja Koskenpään murteille. Samaan murreryhmään luetaan kuuluvaksi myös Kuhmoinen, vaikka joitakin murre-eroja alueen sisällä onkin. Esimerkiksi äng-äänne erottaa jämsäläisen ja kuhmoislaisen: jämsäläinen lausuu äänteen yleiskielisesti, kuhmoislainen esim. *lankan, kenkän*.

Murreraja Hämeen suuntaan on selvä: vanhat jämsäläiset toteavat murrerajan Längelmäen suuntaan kulkevan koko lailla tarkkaan Partalanmäkien päällä. Jämsän murrealueen sisällä vaihtelut ovat melko vähäisiä (Yli-Luukko 1980: esipuhe).¹ Kartassa 2 kuvataan Päijät-Hämeen murteiden aluetta tarkemmin, ja siinä havainnollistuu myös Jämsän murteiden sijoittuminen murrealueen reunalle.

KARTTA 2: Päijät-Hämeen murrealue ja sen lähimmät naapurit (Savijärvi – Yli-Luukko 1994: 30.)

¹ Martti Rapola (1957: 93) toteaa murrerajasta: ”Tuskin missään Suomen alueella on yhtä jyrkkänä tuntuvaa murrerajaa kuin Längelmäen ja Kuhmois-Jämsän välinen”.

Jämsän murretta Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kokoelmiin on kerännyt Eeva Yli-Luukko (1980). Litteroidut haastattelut on julkaistu sarjassa Suomen kielen näytteitä. Merkittävä Jämsän murteen kokoelma on myös Ilkka Savijärven ja Eeva Yli-Luukon kokoama Jämsän äijän murrekirja.

Murteiden jaottelussa tärkeänä tunnusmerkkinä on pidetty kirjakielen vaihtelun *t : d* variantteja. Jämsän murteessa ei ole säilynyt yleiskielen *d*:n hämäläismurteinen variantti *l, (r)* kuin joissakin vanhoissa nimissä (esim. talonnimi ja sukunimi *Salinmäki*). Jämsän murteessa *d* edustuu itämurteiden tapaan katona, esim. *paassa, veessä*. Toisinaan käytössä ovat myös siirtymä-äänteet *j* ja *v*, joiden kvantiteetti vaihtelee runsaasti, esim. *Hiijemmäk ~ Hiijemmäk, uuven ~ uuven*. (Yli-Luukko 1980: IX – X, vrt. myös Savijärvi – Yli-Luukko 1994: 25, Rapola 1957: 94, 96 – 97.)

ts-yhtymässä Jämsän murteessa on käytössä itämurteinen variantti *ht*, esim. *mehtä, kahto, ihte*. Taivutuksessa Jämsän murre noudattaa kuitenkin muiden Päijät-Hämeen tyyppiä, siis *mehtä : mehtän* eikä *mehän*, kuten savolaismurteissa. (Savijärvi - Yli-Luukko 1994: 24, Rapola 1957: 95 – 96.) Raja hämäläismurteisiin on tämän murrepiirteen käytössä melko tarkka: jo Längelmäellä *ts*-yhtymän edustus on selvästi hämäläinen *tt*.

Vokaaleissa ja vokaaliyhtymissä ilmenevät murrepiirteet ovat usein Jämsän murretta jäljittelevälle todellinen kompastuskivi, sillä erheellisiä muotoja tulee helposti. Vokaaliosassa on sekä hämäläismurteisia että savolaismurteisia piirteitä.

Pitkä vokaali on *h*:n edellä lyhentynyt, esim. *hihtää, pyhe*. Toisinaan myös diftongi on voinut lyhentyä *s*:n edellä, *vestän* 'veistäin'. Piirteet edustavat hämäläismurteista tyyppiä. Hämäläismurteisiin viittaa myös sanan ensimmäisen tavun vokaalin pidentyminen, esim. *loattia* 'lattia', samoin kuin *e*:n labiaalistuminen, esim. *öksyn* 'eksyn', *pölkäsin* 'pelkäsin', *öylön* 'eilen'. Savolaismurteista on Jämsän murteeseen kotiutunut ensitavun ja määräsijoissa myös jälkitavun pitkän vokaalin *aa, ää* diftongiutumisen, esim. *moa, peä, heitteä*. Diftongiutumista ei tapahdu kuitenkaan sellaisissa jälkitavuissa, joista vokaalien välisen *h*:n kadon myötä on

syntynyt pitkä vokaali, esim. *kylähän* > *kylään*. Savolaismurteiden tapaan Jämsän murteessa diftongit voivat moniasteisesti redusoitua, esim. *laeva*. (Savijärvi – Yli-Luukko 1994: 24, Rapola 1957: 95 – 96.)

Svaavokaali voi Jämsän murteessa olla miltei toisen tavun lyhyen vokaalin veroinen tai lähes ylilyhyt (Yli-Luukko 1980: esipuhe), esim. *pölökeän pimiitä*. Vaikka svaavokaali on säilynyt melko hyvin Jämsän murteessa, niin että sitä voi kuulla vielä koululaistenkin puheessa, sillä ei ole suurta vaikutusta nimistön kannalta.

Jämsän murteessa *nk*-yhtymän vaihtelu aiheuttaa murrerajan siten, että yhtymä on tavallisesti astevaihtelussa ja vain eteläisimmissä kylissä vaihteluton Kuhmoisten murteen tapaan (Yli-Luukko 1980: VI). Kantatilojen nimissä *Hunninko* on piirteen kannalta mielenkiintoinen. Tekemässäni kyselytutkimuksessa kerrottiin muun muassa, että ennen vanhaan *sanottiin hunningoisia usein susiks ja huntiks*. Hunningon isäntä kertoi myös kuulleensa isänsä äidiltä, että *ylähunningoiset ne om muuttanuk Kuhmoisista tänne, joskus* (haastattelu 1990).

Myös muissa konsonanttiyhtymissä on sekä hämäläismurteiden että savolaismurteiden piirteitä. Astevaihtelussa sanansisäisen *k:n* vaihtelu *lk* : *lj* noudattaa Jämsän murteessa yleisemmin hämäläismurteista tyyppiä *kulkea* : *kuljen*, mutta myös savolaismurteiset muodot ovat mahdollisia. Hämäläistä perua on myös taivutus *mäki* : *mäjen*, *noki* : *nojessa*. Jämsän murteessa sanansisäisten resonanttien kvantiteetti voi vaihdella. Hämäläismurteiden tyyppiä ovat esimerkiksi *koirra*, *viellä* ja *hoarru* 'haaruu'. (Savijärvi – Yli-Luukko 1994: 21.)

Sananloppuisen *-n:n* edustuksessa on runsaasti vaihtelua: loppu-*n* on voinut vokaalialkuisen sanan edellä säilyä, kadota tai muuttua lopukkeeksi. Tyypit ovat vapaassa vaihtelussa keskenään, kuitenkin niin, että säilymäedustus on yleisempi pitäjän eteläosassa. Eeva Yli-Luukko mainitsee myös murreoppaiden puheessa havaitsemastaan säilyneestä sananloppuisesta *-k:*sta. (Yli-Luukko 1980: VI – VII.)

Jämsän murteessa liudennus ja loppuheitto ovat nykypuheesta häviämässä. Esimerkiksi koululaisten puheesta niitä ei helposti huomaa. Sen sijaan vanhemman väestön puheessa loppuheitto on säilynyt hyvin ja koskee myös lainasanoja, esim. *onkos sulla ripmittar?* 'Onko sinulla trippimittari?'. Aiemmin sanan lopusta tai joskus sanan sisältä kadonnut *-i* on liudentanut etenkin *l*:ää sekä progressiivisesti että regressiivisesti ja muitakin dentaaleja vaihtelevasti, yleensä kuitenkin heikommin kuin *l*:ää, esimerkiksi *tul'*, *män'*. (Savijärvi – Yli-Luukko 1994: 25 – 26, Yli-Luukko 1980: VIII.)

Persoonapronominien monikkomuodot äännetään Jämsässä savolaismurteiden tapaan *myö*, *työ*, *hyö*, esim. *myö männään*. Sen sijaan hämäläistä vaikutusta on pronominiin *tuo*, *nuo* muodoissa *toi*, *noi*. (Savijärvi - Yli-Luukko 1994: 21, 26.)

Murteen muotopiirteissä voidaan äänneistön tapaan havaita sekä hämäläismurteisuuksia että savolaismurteisuuksia. Esimerkiksi hämäläismurteiden tapaan käytetään Jämsässä *ruveta*-verbin yhteydessä tyyppiä *tekeen*, *laulaan* savolaismurteiden III infinitiivin sijaan. Savolaismurteisiin kuuluvaa *-pi*-päättä yksikön kolmannen persoonan yhteydessä ei myöskään jämsäläisen puheessa kuule. Erikoisia muotopiirteitä, jotka tosin nykymurteesta ovat miltei kokonaan hävinneet, ovat Jämsän murteessa esim. monikon kolmannen persoonan muodot *kahtovatten*, *mänvätten*, *tekisvätten*. Itämurteiset *kin-*, *kaan-*tyypit *muutain* 'muutakin', *muutoan* 'muutakaan' ja *loi*-monikko *pirtilöitä*, *tyttölöitä* ovat myös häviämässä. Sen sijaan olen vielä vanhojen murteen puhujien joskus kuullut käyttävän *-nto*-loppuisia sanoja *kahtanto*, *olento* 'olemus' ja yhdyssanan korvaavaa johdosmuotoa *tekijäinen* 'tekopalkka'. Samoin huhupuhetta ilmaisevaa, hämäläisperäistä *pitää*-verbin käyttöä kuulee vielä toisinaan, esim. "siellä pit venäläesten, papin surmannee". (Savijärvi – Yli-Luukko 1994: 21, 26, 36 – 39.)

Sanastossa vaihtelua on samalla tavalla kuin äänne- ja muoto-opissakin. Sanastossa on etenkin kotiin liittyvissä sanoissa säilynyt hämäläisyyksiä, esim. *äiti* : *äite*, *koti* : *koto*, *pirtti* (itäm. *tupa*), *vakku* 'kehto'. Maatalouteen ja karjanhoitoon on sen sijaan saatu paljon itäsuomalaista vaikutusta, esim. *puiminen*, pellavan viljelyyn liittyvä *kuontalo*, *länget*, *karhi* ja *soimi* 'hevosen

syöttökaukalo'. (Savijärvi – Yli-Luukko 1994: 22 – 23.) Erityinen jämsäläinen sanastopiirre voisi olla ilmaisua tehostavien koloratuurikonstruktioiden runsas käyttö. Tällaisesta esimerkkeinä voisivat olla lausahdukset *se kahtuun nillitteä, ne lähtvät tulee könötteleen, se männäk kompuroihtii*. (Savijärvi – Yli-Luukko 1994: 40 – 41.) Koloratuurikonstruktiot ovat säilyneet vanhimpien murteenpuhujien kielessä.

Nimistön kannalta monet Jämsän murteen piirteet ovat melko vähäarvoisia. Lähinnä tarkastelun arvoista on vanha sanasto, joka nimissä on säilynyt ja jota nykykielen puhujat eivät useinkaan tunne. Aineistossa esimerkkinä tällaisista voisivat olla nimet *Kelhä, Pärnämäki* ja *Kottila*. *Kelhä* on tarkoittanut kuivaa, huonokasvuista kenttää tai niittyä. Sanan päälevintä on Satakunnassa ja Hämeessä, mutta nimistöissä sitä tavataan myös Pohjanmaalla (Vahtola 1980: 121 – 123). *Pärnä* tarkoittaa lehmusta ja *kotti* pientä vesiastiaa, eräänlaista kaukaloa (SKES)¹. Sanan käytöstä kertoo mm. seuraava kyselyhaastattelussa esiin tullut tarina: "Koti-Tiirin toinen nimi on Kotti-Tiiri. Nimi tulee isonvihan aikaisesta tapahtumasta, kun esi-isä pelastui piiloutumalla pajan vesikotin alle." (Haastattelu 1990.)

---

¹ Myös Terho Itkonen (1955) mainitsee sontakotista, jolla tarkoitettiin noin kaksi metriä pitkää kaukaloa, jolla lantaa ajettiin pellolle. Kotti-sana tunnetaan myös sukukielissämme: vatjassa *kotti* 'pussi', virossa 'säkki, pussi laukku, kukkaro'.

3 HÄMÄLÄISET NIMIELEMENTIT JÄMSÄN KANTATALOJEN NIMISSÄ

3.1 Hämäläisen henkilön- tai paikannimen sisältävät kantatalojen nimet

Jämsäläisten kantatalojen nimissä ne, joiden nimiaineksessa on vanha pakanuudenaikainen henkilönnimi, ovat usein ns. siirrynnäisiä eli nimen alkuperäisaines on kulkeutunut Jämsän seudulle yleisimmin Hämeestä tulleiden erämiesten ja uudisasukkaiden mukana.

Apiala sisältää ilmeisesti vanhan henkilönnimiaineksen *Apia*. Etymologisen sanakirjan mukaan *apea*, *apia* tarkoittaa surullista, murheellista tai katkeraa. Murteiden sanakirja mainitsee padasjokelaisen ilmauksen "*apiat ilmat*" eli seisovat, tasaiset ilmat. Forsman (1894: 154) mainitsee vanhan henkilönnimen *Avi* (< *Avea, *Avia*), johon *Apia* saattaa myös liittyä.

Paikannimenä *Apia*-nimet ovat selkeästi hämäläisiä, lähinnä sääksmäkeläisiä ja valkeakoskelaisia. Heikki Ojansuu (1926: 31) kertoo 1400-luvun lähteissä mainitusta *Apia*-nimisestä talosta Sääksmäeltä, mutta ei selitä nimen etymologiaa. Sääksmäen Ritvalassa on ollut myös *Apia*-niminen pelto, joka näkyy raivattuna jo vuosien 1640 - 1651 kartoissa. Nimiarkiston kokoelmissa mainitaan Sääksmäeltä 1600-luvulla hävinnyt *Apiainen*-niminen talo sekä paikannimi *Apiankärki*. (Nimiarkiston kokoelmat, Suvanto 1954: 117.) Nimikokoelmista löytyi maininta nimestä *Appia* Matti ja Heikki Apian asumuksen nimenä Valkeakoskella 1640 - 1641. Valkeakoskella sijaitsevat myös *Apiankosket* ja *Apian kanava*.

Asiakirjoissa Jämsän *Apialasta* on merkintöjä jo vuosilta 1464 ja 1478, jolloin lautamiehenä on toiminut Antti Apia (Suvanto 1954: 117). Sukunimenä *Apiala* mainitaan mm. Pekka Niilonpojalla 1542 - 1560 (Suvanto 1954: 513). Sukunimenä *Apiala* on nykyisinkin sekä Hämeessä että Jämsän seudulla, esim. Längelmäellä *Vuolle-Apiala*.

Edellisten mainintojen perusteella voidaan päätellä, että *Apiala* on ilmeisesti hämäläisten erämiesten mukana Jämsän seudulle levinnyt nimi.

Auvila-nimen taustalla lienee myös vanha henkilönnimi. Jo Forsman (1894: 154) esittää nimen alkuausuksi muotoa *Auva* tai *Auvi* (<* *Auvia*), joiden merkitys on ilo tai kunnia. Samaan merkitykseen nimiryhmän kytkee Heikki Ojansuu, jonka mukaan taustalla saattaa olla myös muinaissaksalainen nimipesye *Avico*, *Auica*, *Auoko* ja *Avikan* (Ojansuu 1926: 40 – 41, vrt. myös Suvanto 1954: 112.). Etymologisen sanakirjan mukaan *auvo*, *auvu* merkitsee iloa, riemua, autuutta, kunniaa, arvoa ja mainetta. Sen sijaan *auvi*-sanana merkitys on kunto ja kelvollisuus. Molemmat merkitykset soveltuvat hyvin henkilönnimen taustaksi.

Vanhat tiedot nimistä *Auvi*, *Auvo*, *Auvainen* ja *Auvoinen* ovat Satakunnasta, Hämeestä, Varsinais-Suomesta, Etelä-Karjalasta ja Savosta (Mikkonen – Paikkala 1988: 273). Asutushistorian huomioon ottaen oletettavimmat siirtymissuunnat Jämsän seudulle ovat joko Hämeestä tai Savosta. *Auvila* talonnimenä on tunnettu nimitoimiston kokoelmien mukaan mm. Iitissä ja Hartolassa, joista uudisasukkaita tiedetään muuttaneen Jämsän seudulle. Ensimmäiset maininnat historian kirjoissa Jämsän *Auvilasta* ovat vuodelta 1539 ja 1547, jolloin talvikäräjillä lautamiehenä on toiminut Lasse Heikinpoika Auvilasta (Suvanto 1954: 129).

Saulo Kepsu on tarkastellut väitöskirjassaan laajasti *Harto*-nimiä, joihin myös Jämsän tilannimi *Hartus* kuuluu. Kepsu toteaa (1981: 22 – 23), että *Harto*-paikannimiä on lähinnä vanhan Hämeen vaikutuspiirissä. Paikannimet kuuluvat yhteen *Harto*-henkilönnimien kanssa, joita nykyisin edustaa sukunimi *Hartonen*. Jämsässä yleinen on myös nimipesyeeseen liittyvä sukunimi *Hartus*. *Harto*-henkilönnimien taustalla voi Kepsun mukaan olla adjektiivi *harto* 'pörröinen', *Hart*-alkuinen saksalaisperäinen henkilönnimi, *-hard*-loppuinen etunimi, skandinaavinen henkilönnimi *Hardhe*, *Hardo* tai venäläisperäinen etunimi *Hariton*.

Kepsu pitää edellisistä selityksistä todennäköisimpänä *-hard*-loppuiseen henkilönnimeen perustuvaa selitystä, vaikka keskiajalla Suomessa olivat harvinaisia tällaiset nimet, joista esimerkkeinä voidaan mainita *Bernhardus*, *Erhardus* ja *Gerhardus*. Yleisimmät *-hard*-nimistä

kehittyneet variantit meillä ovat *Hartti* ja *Harttu*, mutta mahdollisia ovat myös *Hartto* ja *Hartus*. (Kepsu 1981: 23 – 24, vrt. Mikkonen – Paikkala 1988, 309, Nissilä 1968: 32 – 33.) Toisaalta Kepsun mukaan mahdollista on myös se, että joku rannikkoseudun muinaisskandinaavista nimiainesta nimessään kantava henkilö olisi muuttanut Sisä-Suomeen *Hartolan* seudulle 1200- tai 1300-luvulla ja nimi olisi siten levinnyt Hämeen alueella (vrt. Suvanto 1972: 127, 130, 133, 224 – 225, 230). Tätä teoriaa puoltaa myös se, että eräkaudella kaupankäynti toi paljon ulkomaalaisia myös sisämaan kauppapaikoille ja esim. Pälkäneen seudulle heitä jäi asumaan pysyvästi. Itä-Suomen *Harto*-nimien luonnollisin selitys on taas pohjautuminen venäläiseen etunimeen. (Kepsu 1981: 24.)

Jämsän *Harto*-nimet lienevät hartolalaista perua, sillä Hartolan kirjassa julkaistussa Viljo Nissilän artikkelissa mainitaan jämsäläinen torppa, *Hartonen*, jossa oli asunut joku hartolalainen, ja *Hartolainen*, talo, johon oli tuotu emäntä *Hartolasta*. (Nissilä 1968: 32 – 33.)

Vanhimmat maininnat Jämsän *Hartus*-nimestä ovat 1400-luvulta. Asiakirjoissa mainitaan Lauri Hardus eli Harto, joka oli lautamiehenä 1465 ja 1482. Asiakirjoissa todetaan myös, että 1467 Antti Innilästä (Yniän) oli saanut Lauri Hardiukselta Pohjanmaalla (so. Pohjois-Hämeen erämaissa Keski-Suomessa) niin paljon metsää kuin yksi mies voi käydä kahdessa päivässä. Samaa sukua lienee ollut myös Antti Hardius, joka mainitaan asiakirjoissa 1467. (Suvanto 1954: 112, Mikkonen – Paikkala 1988: 309.)

Paitsi asumuksennimissä ja nykyisinkin sukunimenä *Hartus* on säilynyt Jämsässä myös paikannimenä: lähellä Jämsän nykyistä keskustaa on korkeahko mäki *Hartusvuori*. Paikannimi on ilmeisesti sekundaarinen ja syntynyt tilannimen vaikutuksesta. *Hartuksen* kantatalon rinnakkaisnimi *Haapajoki* on metonyyminen siirrynnäinen.

Sekä tilan että kylän nimi *Hassi* (virallisesti *Hassila*) saattaa olla satakuntalais-hämäläistä perua. Samaan nimipesyeeseen kuuluvia talon- tai mäkituvan nimiä tunnetaan ainakin Asikkalasta, Kiikoisista, Muohijärveltä, Loimaalta, Tyrvältä, Säkylästä, Sysmästä ja Längelmäeltä. (Suvanto 1954: 108, nimiarkiston kokoelmat.) Henkilönnimenä *Hassia* tai sen muunnoksia on löydetty asiakirjoista lähinnä Hämeestä, mutta myös muualta maamme

vanhoista asutuskeskuksista. Asiakirjoissa on mainittu mm. Oloff Hasse Eurassa 1441, Laurens hassi Tyrvällä 1472 sekä Oll Hassinen 1459 ja Oleff Hassan 1478 Kaakkois-Hämeessä Tennilässä. (Mikkonen – Paikkala 1988: 295 – 296.) Paikallishistorian kannalta oletettavimpia kulkeutumissuuntia Jämsään ovat Sysmä, Tennilä tai Asikkala. Vilho Niitemaa (1955: 390) huomauttaa, että Jämsän *Hassi* on todennäköisesti vasta keskiajan loppupuolella syntynyt uudistalo.

Hassi-nimen taustalla on saksalaista nimiainesta. Ilmeisesti syntymäpaikkaa tai alkuperää ilmaisevasta nimityksestä der Hessen 'hesseniläinen' on meillä omaksuttu monia muunnelmia, joista sitten ovat kehittyneet mm. sukunimet *Hassinen*, *Hasanen*, *Hasu* ja *Häsä*. (Mikkonen – Paikkala 1988: 295 – 296.)

Nimeä on selitetty mm. seuraavan Terho Itkosen (1955) nimiarkiston kokoelmiin tallettaman kertomuksen avulla: *ennen vanhaan olis heinähaasia ollut Hassin pihan lähellä ja se olis kaatunus se heinähaasia ja joku sano että se kaatu että hassahti*. Marja Härkönen on tallettanut saman tarinan hieman erilaisena versiona 1982: ”Isäntä kertoi naapurilleen, että hänen hernehaasiansa kaatui että hassahti. Tämän jälkeen naapurit rupesivat nimittämään taloa Hassiksi.” Talon ja kylän nimestä *Hassi* on levinnyt myös sukunimeksi.

Alasaksalaiset henkilönnimimuodot *Hinzechinus*, *Hinza*, *Hinzika*, *Hinke* ovat suomalaisen nimen *Hinkka* taustalla. Isännän nimeen pohjautuu myös Jämsän kantatilan nimi *Hinkkala*. Jo 1500-luvulla taloa ovat hallinneet Antti Hinkanpoika (1539 – 1556) ja Hinkka Antinpoika (1556 – 1581). *Hinkkalan* isännät ovat osallistuneet myös luottamustehtäviin: vuonna 1547 talvikäräjien lautamiehenä toimi jo edellä mainittu Antti Hinkanpoika. (Oja 1954: 187, Poppius 1954: 518, Maliniemi 1933: 52, Forsman 1894: 80.)

Hinkkala sijoittuu Jämsän kantatalojen tihentymään jokivarteen. Kun samaa *Hinkka*-nimeä talonnimen rakenneosana tavataan runsaasti Hämeessä (Kangasala, Hauho, Tuulos, Hausjärvi), voidaan epäillä Jämsän nimen olevan hämäläistä perua. Pitää muistaa, että Kanta-Hämeen pitäjät saivat erämaaomistuksensa ensimmäisenä juuri joenvarren mailta, ja sinne syntyi Jämsän

vanhin pysyvä asutus. Voikin olla, että Hämeen Hinkkojen suvusta osa on lähtenyt pysyvästi asuttamaan talon erämaita. (Nissilä 1951: 355.)

Henkilönnimen ohella uudisasukkaiden mukana saattaa siirtyä uusille asuinsijoille myös vanhan asuinalueen paikannimiä. Hämäläisen eräkauden aikana kysymys on ollut usein aluetta – esimerkiksi päiväkuntaa tai kalastusaluetta – hallitsevan kylän tai talon nimestä. Tällöin nimiin on saatettu liittää –*maa*-loppu, kuten esimerkiksi Jämsän kantatiloihin kuuluvan *Hunningon* alueen nimessä *Hunningonmaa*. Tämän pohjalta voidaankin melko varmasti todeta alueen olleen jonkin eräpitäjän omistuksessa ennen vakituista asutusta, jolloin on oletettavaa myös talon perustajien olleen *Hunninko*-nimisten eräomistajien väkeä.

Hunninko-nimi pohjautuu alaksalaiseen nimipesyeeseen *Huna, Hune, Huni, Huno, Hunaca, Huneka, Hunico*, joiden taustalla on kansallisuuden nimitys hunni. Suomessa tämä nimye on muotoutunut mm. sukunimiksi *Hynninen, Huunonen, Hunnako* ja *Hynönen*. Sukunimet ovat levinneet laajalti mm. Satakuntaan, Hämeeseen ja Uudellemaalle. (Mikkonen – Paikkala 1988: 326.) Asiakirjamerkintöjä nimistä on esimerkiksi Karkusta 1571 Lasse huna ja Kangasalta 1551 Jöns huna. Jämsässä *Hunninko* mainitaan sukunimenä ensimmäisen kerran 1600-luvulla (Poppius 1954: 480).

Etymologisen sanakirjan mukaan appellatiivi *hunninko* tarkoittaa hylkyä, kelvotonta, heittiötä tai huonoa. Erämaaomistusta on tietenkin saatettu pitää huonona tai maa on voinut olla viljelyyn kehnoa. Asiakirjoista ilmeneekin esimerkiksi, että *Hunningon* isäntä Yrjänä Vilpunpoika on 1700-luvulla lähtenyt sotamieheksi köyhyyden takia – toki köyhyyden syynä voi olla muukin kuin viljelyyn kehno maa. (Koskimies 1962: 112 – 113.) Jos nimen taustalla on appellatiivi samaan tapaan kuin *Kelhällä*, nimi kuuluisi toiseen hämäläisten nimien ryhmään.

Kyselytutkimuksessa *Vanhaa-Hunninkoa* eli *Ala-Hunninkoa* hallitseva isäntä kertoi nimen synnystä seuraavaa:

”Luotettavaa tietoa [nimen synnystä] ei ole. Tarina tosin kertoo, että ryhmä sen aikaisia opiskelijoita (oppineita) oli matkalla etelästä pohjoiseen (Lahdesta Jyväskylään) ja matkalla he eivät tienneet missä kulkivat ja jatkettuaan silti

matkaa eksyivät perusteellisesti. Silloin eräs heistä totesi heidän joutuneen huntin maille (Hunningolle). Sitä tarina ei kerro, mitä sana huntin maille tarkoittaa.”

Nimiarkiston kokoelmissa sama tarina on Terho Itkosen (1957) tallettamana hieman eri muodossa. Hänen nimioppaanaan on ollut *Ylä-Hunningon* eli *Mäki-Hunningon* isäntä. Lisäksi nimiopas oli kuullut, että *ylähunningoiset ne om muuttanuk Kuhmosista tänne, joskus*.

Karhila-nimen taustalla saattaa olla vanhan työvälineen nimitys *karhi* `äes, hara, harava´ sekä sen verbijohdokset *karhita* ja *karhia* (SKES). Toisaalta *karhi*, *karhe*, *karho* tarkoittaa myös pitkänomaista kasaa, harjannetta tai palletta, joka on tavallisesti heinäluokoa, joskus muutakin ainesta (Mikkonen – Paikkala 1988: 401). Tällöin nimi liittyisi maanviljelyskulttuurin syntyyn Jämsän seudulla ja olisi siten melko myöhäinen, eräkauden jälkeiseen aikaan sijoittuva tilannimi.

Luultavampaa onkin, että Jämsän kantatilan nimi perustuu vanhaan liikanimipohjaiseen paikannimeen. Ainakin Huittisissa ja Köyliössä *Karhia* on ollut henkilön liikanimenä jo 1500-luvulla (Mikkonen – Paikkala 1988: 401). Nykyisinkin Jämsän seudulla myös sukunimenä tunnettu *Karhila* lienee ollut jossain muodossa liikanimenä karheapartaisella tai karheahiuksisella henkilöllä (Mikkonen – Paikkala 1988: 401). Jämsän seudulle nimi on saattanut kulkeutua hämäläisten uudisasukkaiden myötä Sääksmäeltä tai Vesilahdelta. Sääksmäen Mulkueessa on ollut *Karhiainen*-niminen talo ja Vesilahden Narvassa *Karhola* (Suvanto 1954: 109).

Jämsäläinen talonnimi *Kattelus* saattaa olla pälkäneläistä perua. Siellä *Kattilus* ja *Kattelus* on tunnettu liikanimenä jo 1500-luvun alussa (Suvanto 1972: 183). Liikanimeä on käytetty sukunimen tapaan, sillä vuoden 1509 käräjille on Pälkäneellä osallistunut Heikki Kattelus (Suvanto 1972: 125, 134, 139, 181). Liikanimestä on mainintoja vuosilta 1502, 1507 – 1510 ja 1513.

Kattelus paikannimenä on melko yleinen koko Suomessa. Nimen esiintymät sijoittuvat kuitenkin vanhimmille viljelyseuduille (Forsman 1894: 229, Klemetti 1950: 213 – 214), mikä

osaltaan tukee päätelmää nimen siirtymisestä Hämeestä Jämsän seudulle perustetuille uusille asuinsijoille.

A. V. Forsman arvelee nimen taustalla alkuaan olevan henkilönimen *Catillus* tai *Ketil*. Tätä olettaa tukee paikannimen varianttimuoto *Kattilus*. Toisaalta nimi voi olla ammatista kertova henkilönimi *Kattilus* 'kattilaseppä', samaan tapaan kuin *Kuparus* 'kupariseppä'. Tällöin nimen taustalla on yleisnimi *kattila* (Forsman 1894: 81).¹

Germaaniseen henkilönimipesyeeseen *Gerko*, *Kercko*, *Geriche* perustuva suomalainen nimimuunnos *Kerkko* saattaa olla *Kerkkolan* taustalla. Asumuksen nimenä Kerkkolaa tavataan etenkin Hämeestä, mm. Janakkalasta ja Hausjärveltä. Tennilässä asiakirjoihin on merkitty 1484 Anders Peersson Kerkylä. (Voionmaa 1947: 85, Mikkonen - Paikkala 1988: 396.) Siten Jämsän talonnimi saattaisi jälleen juontua hämäläisten eräasuttajien mukanaan tuomaan nimeen. Myös Eino Laaksonen (1990) kertoi talonnimen pohjautuvan isännän nimeen.

Etymologinen sanakirja huomauttaa appellatiivin *kerkko* merkityksestä osmankäämin tähkä. Myös appellatiivi sopisi nimen taustaksi, sillä *Kerkkola* sijaitsee Jämsänjoen rannassa, jossa osmankäämejä kasvaa. Talon mukaan on annettu läheiselle kankaalle nimi *Kerkkolankangas*. Mikäli nimen taustalla on appellatiivi, nimi kuuluisi toiseen etymologiseen nimiryhmään.

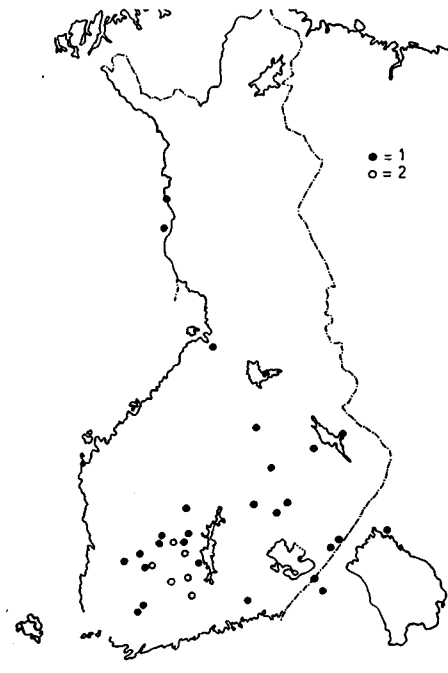
Kerkkolan rakuuna otti 1750-luvulla sukunimekseen talon nimeä mukaillen *Kercklin* ja hänen seuraajansa *Kerck* (Koskimies 1962: 109).

Vanhaan henkilönimeen saattaa pohjautua myös Juokslahdella sijaitsevan *Koljosen* tilan nimi. Muinaisessa Hämeessä varsin suppealla alueella vanha yksilönimi *Koljo* on siirtynyt myös asutusnimiin. *Koljo* merkitsee tavattoman suurta, jättiläiskokoista tai jättiläistä. Nimeen on liitetty mytologista ainesta mm. manalasta, pahoista hengistä ja vedenhaltijoista myös sukukielissä. Nimellä on vastineita aina ugrilaiselta ajalta saakka. Sukunimi Koljonen taas on usein itäsuomalaista perua, ja silloin nimeen sisältyy karjalainen muoto ortodoksisesta ristimänimestä *Nikolaos*. Karjalasta nimi on levinnyt myös Savoan. (Maliniemi 1947: 41,

¹ Vrt. myös SKES: *kattila* < lat. *catinus* 'kulho, vati, malja' tai *catillus* 'pieni kulho tai malja'.

Mikkonen – Paikkala 1988: 440, Vahtola 1980: 147 – 150, SKES, nimiarkiston kokoelmat.)

Jämsän Koljonen voisi hyvin pohjautua vanhaan Hämeestä kulkeutuneeseen yksilönimeen, sillä Koljosen talo on ollut asuttu jo melko varhain, kohta jokivarren asutuksen vakiinnuttua. Talon asukkaiden asema on ilmeisesti ollut yhteisössä keskeinen, sillä jo vuonna 1547 talvikäräjillä oli lautamiehenä Olavi Erkinpoika Koljonen (Koskimies 1962: 129). Kartassa 3 havainnollistuu nimien tiivis sijoittuminen Hämeen alueelle.

KARTTA 3: *Koljo*-nimien sijoittuminen ja yhteys appellatiiviin *koljo* (Vahtola 1980: 149.)
1 = *Koljo*-nimet   2 = appell. *koljo*

Uudisasukkaiden sukunimenä Pälkäneeltä Jämsään siirtynyt nimi voi olla *Kuikka*. Vuonna 1478 toimi Pälkäneellä lautamiehenä Olef Kiuckoi (po. Kuickoi). Saman suvun vaikutusvalta yhteiskunnallisissa asioissa näyttää jatkuneen, sillä 1483 katselmusmiehenä toimi Henrich Kuicka. Alun perin suvun nimi lienee ollut *Kuikko*. (Suvanto 1972: 141 – 142.)

Jämsän *Kuikka*-nimestä on nimiarkiston kokoelmiin tallennettu seuraava syntytarina: Naapuritalojen isännille oli tullut tappelu kalareissulla, ja isännät olivat alkaneet nimitellä toisiaan: *toiset haukku Kuikaks ja toiset Tolmuks. niijem pit niijen nimien siitä pesiintyä.* (Terho Itkonen 1957, nimiarkiston kokoelmat.)

Könkkölä on Jämsässä edelleen sekä talonnimenä että sukunimenä. Nimen taustasta ja merkityksestä löytyy varsin vähän tietoja. Ainoa nimestä säilynyt asiakirjatieto kertoo, että vuonna 1546 Messukylän Takahuhdin kylässä asui isäntä Jöns Könckö. Sukunimenä Jämsässä *Könkkölä* mainitaan ensi kerran vuonna 1858. Luultavasti nimi on kulkeutunut Jämsään uudisasukkaiden sukunimenä ja sitten siirtynyt myös talonnimeksi. (Suvanto 1954: 110, 514.)

Mielenkiintoinen talonnimi on *Leilahti* eli *Ruotsula* eli *Näsegård*. Appellatiivia *lei-* ei Jämsän seudulla tunneta. Voisikin olla, että nimen alkuosa on lyhentymä nimestä *Leikas*. Pälkäneen Painosta tunnetaan *Leikkaan* kantatalo, joka sijaitsi veden äärellä niin, että talosta pääsi vesitse moneen suuntaan (Suvanto 1972: 163, 168). Samoin hyvän vesireitin äärellä Jämsänjoen varrella sijaitsee *Leilahti*.

Leikas-nimi lienee perua muinaisruotsalaisesta henkilönnimestä *Lek*. Nimen *-as*-loppu on samaa johdinainesta kuin monissa Suomen ruotsalaisissa talonnimissä, esim. *Brännas* ja *Bengtas*. *Leik*-alkuiset nimet ovat säilyneet vanhoilla asutuksen ydinalueilla, kuten Hauholla, Tyrvännöllä, Sääksmäellä, Tyrvällä ja Lammilla. (Mikkonen – Paikkala 1988: 500.) Nimen löytyminen jo 1500-luvun alun asiakirjamerkinnöistä Pälkäneeltä ja Längelmäeltä tukee nimen kulkeutumisoletusta Hämeestä Jämsään – olihan Längelmäki tärkeä etappi hämäläisten erämiesten ja uudisasukkaiden reitillä.

Nimen kulkeutumisteoriaa Pälkäneeltä Jämsään tukevat myös talon rinnakkaisnimet *Ruotsula* ja *Näsegård*. Saulo Kepsun (1981: 141 – 142) mukaan *Ruotsula* on paikannimenä harvinainen (7 paikannimeä, joista asumusryhmiä 3 ja asumuksia 4). Nimi esiintyy Keski-Suomessa ja hämäläismurteiden alueella. (Kepsu 1981: 141 – 142.) Pälkäneellä on *Ruotsula*-niminen kylä, jonka nimen katsotaan viittaavan Ruotsista tai Suomen länsirannikolta tulleisiin asukkaisiin (Suvanto 1954: 112, Suvanto 1972: 127, 130, 133). Pälkäneeltä tunnetaan myös talonnimet

Ruotsalainen ja *Ruotsala*, jossa isäntänä vuonna 1507 oli Olavi Niilonpoika Ruotsilainen. Talon perustajan kerrotaan olleen ”joku ruotsi”. Pälkäneeltä tunnetaankin useita ruotsalaisten tai muiden ulkomaalaisten perustamia asumuksia. Erityisiä ruotsalaisalueita Pälkäneellä ovat olleet Laitikkala ja Kankainen. (Suvanto 1972: 127, 142 – 143.) Jos taas Jämsän talonnimen taustalla on Pälkäneen kylän- tai talonnimeen perustuva nimiaines, voidaan puhua paikan-nimisiirrynnäisestä, joita käsitellään tarkemmin seuraavassa luvussa.

Muinaissuomalainen miehennimi *Nousia* (< *nousija*) on siirtynyt sukunimistöömme isännimen välityksellä. Etenkin Savossa, Karjalassa ja Pohjois-Pohjanmaalla on ollut käytössä sukunimi *Nousiainen*. 1500-luvulla nimeä on käytetty myös Kainuussa, Ruovedellä ja Suur-Jämsässä. Sysmää koskevissa asiakirjamerkinnöissä mainitaan Oleff Nousiain vuonna 1459 ja Ander Noisian 1484. (Mikkonen – Paikkala 1988, 603.) Jämsän seudulle nimi on saattanut kulkeutua joko savolaisten uudisasukkaiden mukana idästä tai Hämeen suunnasta Sysmästä, jonne vesiteitse Jämsästä on ollut varhain yhteyksiä.

Nousialan talo on saanut nimensä talon kolmannen isännän Antti Sipinpoika Nousiaisen mukaan. Hän tuli tyhjillään olleen talon isännäksi vuonna 1644. Talo oli perustettu vanhojen kylien takamaille Pettämäjärven ja Saloistenjärven väliselle Viekansalmen rannalle vuonna 1584. Talon ensimmäinen isäntä savolainen Vilppu Manninen piti taloa Lepaan lamputina, mutta hän karkasi Ruotsiin ja jätti talon tyhjilleen vuonna 1599. Myös talon toinen isäntä Tuomas Tuomaanpoika Turninen (1634 – 1636) jätti talon autioksi. (Oja 1954: 187, Poppius 1954: 521.) Kolmannen isännän aiempaa kotipaikkaa ei asiakirjalähteissä ole mainittu, mutta sukunimen levinneisyyden perusteella voidaan ajatella hänen tulleen Suur-Jämsään joko Savon tai Hämeen suunnasta. Jos kyseessä on hämäläinen uudisasukas, kuuluu isännän hämäläisen sukunimiaineksen sisältävä talonnimi tähän ryhmään.

Kantatalo *Olkkola* on saanut nimensä ilmeisesti ensimmäisten asukkaidensa mukaan, jotka tietävästi tulivat Pälkäneen Luikalan kylästä *Olkolan* talosta. Uudisasukkaat jäivät Jämsään talonpitoon jo 1300 – 1400-luvulla. Koska kansanomaisen variantin skandinaavisesta *Olav*, *Olof*-nimestä sisältävä talonnimi on levinnyt eri puolille Suomea mutta etenkin maamme keskiosiin, voitaneen jo paikallishistoriastakin tunnettujen tietojen pohjalta kulkeutumissuuntaa

pitää luontevana. Yhteydet Hämeen suuntaan ovat säilyneet vielä myöhemminkin, sillä Kähön Olkkolan isäntä Yrjänä Antinpoika lähti köyhyyden takia 1700-luvulla Sahalahdelle Rautian talon ratsumieheksi. (Haastattelu 1990, Suvanto 1954: 112, Mikkonen – Paikkala 1988: 617.)

Pälkäneen erämiesten mukana on saattanut Jämsän seudulle kulkeutua myös nimi *Pänkälä*. Vaikka nimen taustalla saattaisi olla myös appellatiivi *pängäs* 'suksen pälös', on oletettavampi asumuksen nimen etymologia, jossa taustalla on toinen nimi. Pälkäneen seudulla ja myös Satakunnassa nimen eri muotoja on asiakirjoissa sukunimenä, esim. lautamiehenä Pälkäneellä magnus oleffson pängäyden 1506 ja ilmeisesti sama henkilö vuotta myöhemmin, jolloin nimi on asiakirjoihin merkitty muodossa Magnus olefsson Pennaynen. Jo 1400-luvulla on Turun tuomiokirkon Mustaankirjaan merkitty tieto satakuntalaisesta metsänomistajasta Laurens Pengynen. Nimi lienee samaa lähtöä kuin Pennanen, sillä nimistä on rinnakkaismerkintöjä samoilta alueilta. (Mikkonen – Paikkala 1988: 645, SKES.)

Nimipesyeen taustalla lienee jälleen vanha pojoissaksalainen nimiperhe *Beneke*, *Beneko*, *Bencke*, *Pennecke* (Mikkonen – Paikkala 1988: 645, 696 – 697). *Pänkälä*-nimisistä taloista on tietoja Jämsän ohella mm. Teiskosta, Eräjärveltä, Korpilahdelta ja Alavudelta.

Kankarisveden rannalla Vierelässä sijainnut *Rekola* on saanut nimensä yleiseen tapaan isäntien etunimen pohjalta. Taloa hallitsivat mm. 1539 – 1556 Pekka Rekonpoika, 1556 – 1563 Reko Pekanpoika, 1563 – 1564 Tuomas Rekonpoika ja 1565 – 1617 Mikko Rekonpoika. (Oja 1954: 188.) Nykyisin hävinneen talon ensimmäiset isännät lienevät kuitenkin tulleet taloon Hämeestä, jonne kreikkalaisesta *Gregorius*-nimestä meille muodostuneeseen Reko-muunnelmaan pohjautuvat talonnimet lähes yksinomaan sijoittuvat. Asiakirjamainintoja Jämsän isäntien ohella on mm. sysmäläisestä lautamiehestä Grells Grellssonista vuodelta 1462 ja Reko Ruonpoicasta vuodelta 1465. (Mikkonen - Paikkala 1988: 722.) Myöhemmin talo jaettiin rannassa sijainneeseen *Ala-Rekolaan* ja kukkulalla sijainneeseen *Ylä-Rekolaan* (Haastattelu 1990).

Nykyisin vanhustentalona käytetty kantatila Saksala saattaa olla myös taustaltaan hämäläinen. Hansakaupan aikana maahamme muutti runsaasti ulkomaalaisia kauppiaita, joiden kansallisuusnimestä ovat kehittyneet meillä useat asumuksen nimet. Alkuaan kansallisuutta merkitsevä *saksa* on sittemmin saanut lisämerkityksen 'kulkukauppias, kauppasaksa'. Nimistömme runsaat alasaksalaiset nimimuunnokset ovat kulkeutuneet samoin kauppiaiden välityksellä.

Hämeessä etenkin Pälkäneellä on ollut ulkomaalaisasutusta. Ilmeisesti kauppiaan suku- tai liikanimeksi on Pälkäneellä merkitty 1478 Oleff Saxa. Asikkalassa on ollut myös *Saksala*-niminen talo, josta mm. Seppo Suvanto (1954: 112) arvelee nimen kulkeutuneen Jämsään. *Saksala* talonnimenä on lähinnä hämäläinen: *Saksaloita* on mm. Iitissä, Kuhmoisissa ja Kurussa. (Mikkonen – Paikkala 1988: 758 – 759, Nissilä 1954: 277, Nissilä 1962: 148.)

Säyrylän kylässä oli vuonna 1539 kaksi taloa, *Kuikka* ja *Tolmu*. *Kuikka*-nimeä on jo aiemmin tässä työssä tarkasteltukin. Talonnimen *Tolmu* taustalla ei liene appellatiivi *tolmu*, *tolma* 'pöly, silppu' (Nissilä 1962: 124 – 125, Mikkonen – Paikkala 1988: 617), sillä sitä ei Jämsän seudulla käytetä. Sen sijaan harvinaisen asumuksennimen taustalla on ilmeisesti kansanomaisen lyhentymämuoto nimestä *Bartolomeus* (Mikkonen – Paikkala 1988, 853).

Jämsän talonnimi saattaa olla samaa juurta kuin Kangasalan talonnimi *Toljamo* ja sen asukkaiden sukunimi *Toljamoinen*. Nimi mainitaan Kangasalaa koskevissa asiakirjamerkinnöissä jo 1400-luvulla. Merkintöjä on myös seuraavilta vuosisadoilta: 1540 *Toljamon* taloa Kangasalan Leipin kylässä piti Juho Toliamoinen ja vuoden 1617 valtiopäiville osallistui Lauri Henrikinpoika Toljamoinen. (Mikkonen – Paikkala 1988: 853 – 854.)

Jämsän kantatilan nimen taustalla on melko varmasti *Bartolomeus*-nimen kansanomaisen muoto. *Tolmun* talon isäntäluettelossa on maininta taloa vuosina 1582 – 1610 hallinneesta isännästä Perttu (< Bartolomeus) Erkinpojasta (Mikkonen – Paikkala 1988: 853). Vastaavia tietoja on myös nykyistä *Uskolan* taloa omistavan suvun hallussa olevassa sukuselvityksessä (Piispan suvun sukuselvitys, haastattelu 1990). Myöhemmin, kun *Tolmu* jaettiin veljesten kesken, *Ala-Tolmusta* tuli *Säyrylä* ja *Ylä-Tolmusta* *Uskola*. *Uskola* oli tuolloin ylätaloa

hallinseen suvun sukunimenä. *Uskola* nykyisin pitävän suvun nimi *Piispala* on taas perua Jämsän kirkonmäellä sijainneen kantatilan nimestä, sillä sieltä on joskus tultu *Uskolaan* emännäksi ja emännän mukana on tullut *Uskolaan* myös uusi sukunimi. (Inkeri Piispalan haastattelu.)

Harvinainen on myös tilannimi *Yijälä*. Sen taustalla saattaa olla vanha yksilönnimi *Yijä* tai *Yi*, joka on erään Pälkäneen Onkkaalan kylän isännän nimenä jo vuonna 1340 (Suvanto 1954: 113). Jämsän *Yijälä*-nimen lähialueilla on muitakin mahdollisesti pälkäneläisperuista nimiainesta sisältäviä tilannimiä. Luontevaa olisikin, että samalta suunnalta kotoisin olevat uudisasukkaat perustaisivat myös uudet asumuksensa melko lähekkäin. Myös eräomistusten jako on saattanut vaikuttaa samaan tapaan. Vilho Niitemaa (1955: 238) huomauttaa Hämeen historia I:ssä, että Sääksmäen seudun erämiesten tulosta Jämsän seudulle kertovat myös *Apialan*, *Annilan*, *Viialan*, *Olkkolan* ja *Yijälän* nimiparit. Vastineet jämsäläisnimille löytyvät Padasjoelta, Sääksmäeltä ja Vihdistä.

3.2 Hämäläiseen eräkauteen liittyvät nimet

3.2.1 Maastotermin sisältävät kantatalojen nimet

Ekosen taloa ei enää nyky-Jämsässä ole, mutta talonnimi on säilynyt liikehallialueen nimenä. Suur-Jämsän historiassa (Suvanto 1954: 115) viitataan siihen, että nimi olisi peräisin Lammilta, jossa asiakirjoihin on mm. vuonna 1483 merkitty henkilö Ewoi Jrian (Mikkonen – Paikkala 1988: 288).

Sysmässä on tunnettu 1400-luvulla Oleff Ewolan, jonka nimi on merkitty asiakirjoihin myös muodossa Olle ewolan (Mikkonen – Paikkala 1988: 288). Hämeen ohella vanhaan skandinaaviseen, germaaniseen ja kelttiläiseen miehennimeen perustuvaa nimityyppiä on tavattu mm. Pohjanmaalla (Mikkonen – Paikkala 1988: 288, Klemetti 1950: 76). Jos talonnimi perustuu henkilönnimeen – niin kuin hyvin on mahdollista – se ei kuuluisi käsiteltävään ryhmään. Sen sijaan Heikki Ojansuu esittää teoksessaan Suomalaista paikannimitutkimusta

(1926: 41 – 42) nimestä teorian, joka aluksi tuntuu perin kaukaa haetulta mutta joka maastollisesti ja lähiseutujen nimistöä vertailtaessa sopii hyvin Jämsän *Ekonen*-nimen taustaksi.

Heikki Ojansuu esittää, että Suomen *Ekonen*, *Ekola* –nimet olisivat taustaltaan erään virolaisen kielisaarekkeen *joki*-sanana taivutusmallin mukaisia. Tällä etelävirolaisella alueella sana *jogi* taipuu genetiivissä $iu < *eyon$. Suomessa vastaava taivutus olisi *joki ~ eon < eyon*. Jos oletetaan, että jälkimmäisen muodon vokaaliutumisen yleistyy, saadaan taivutus *eko ~ eon* (*murt. evon*). Ojansuu perustelee muodon *j*:ttömyyttä esimerkiksi suhteilla *jotta ~ että, jos ~ vanhan kielen es*. Nimi *Eko* merkitsisi tämän mukaan jokea. Ojansuun mukaan merkitys sopii kaikkiin *Eko*, *Evo*, *Evojärvi*, *Ekonen*, *Ekola* –nimiin, jotka hän tuntee.

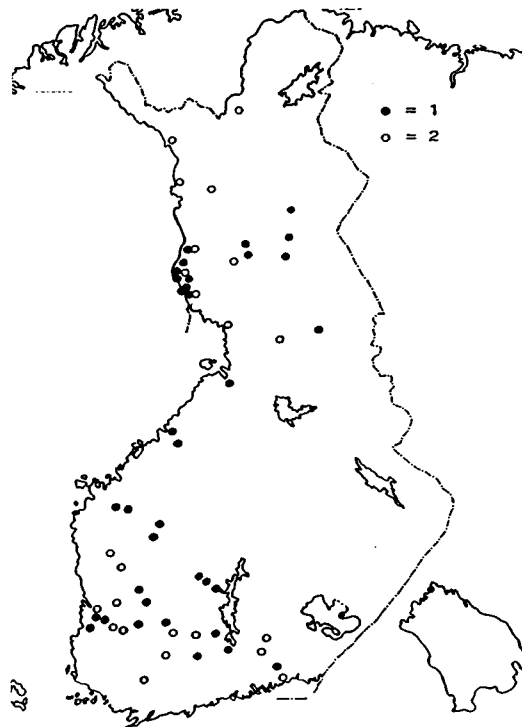
Selitys sopii merkityksensä puolesta myös Jämsän *Ekonen*-nimeen. Alue, jolla talo on sijainnut, on melko lähellä Jämsänjokea ja joen kohtalaisen kapeaa ja pientä, nykyisin ehkä suurehkoksi ojaksi (*Märäsoja*) luokiteltavaa, haaraa. Nykyisinkin maaston muodon muuttumisesta huolimatta ojan vierustoille kertyy keväisin sulamisvesien myötä suuria lampia, joissa mm. vesilinnut viihtyvät. Maasto on notkoista ja selvää vesijättömaata ojan alueelta aina Jämsänjoelle saakka. Jos otetaan huomioon vedenpinnan aiempi korkeus, voidaan olettaa kantatilan sijainneen aivan joen sivuhaaran, nykyisen ojan rannalla. Siten Ojansuun teorian lähtökohdat täyttyvät. On tärkeää myös huomata, että Kanta-Hämeen suunnassa, josta tärkein liikenne Jämsän seudulle asutuksen alkuvaiheissa tuli, on mm. Padasjoella *Evo*-niminen paikka. Samoin mm. Lammilta on kulkeutunut erämiesten reittiä myötäillen Korpilahden talonnimi *Ekonen* (Vrt. Muinais-Päijänteen vedenpinnan kehitys, Virkkala 1954: 37 – 40).

Nykyisen Jämsänkosken alueella aiemmin sijainnut *Haaviston* tilan nimi sisältää lehtipuumetsää tarkoittavan appelliivin. Nimityyppi on yleinen, mutta länsisuomalaiseksi nimen tekee johdinaines *-stO*. Tämän johdinaineksen sisältäviä sanoja käytetään yleensä Lounais-Suomessa, Hämeessä ja Etelä-Pohjanmaalla. *stO*-aineksen sisältävien sanojen raja itään on miltei täsmälleen sama kuin hämäläis- ja savolaismurteiden raja. Siten Jämsän seutu on *stO*-nimien levikkialueen itäraja. Myös henkilönnimenä *Haavisto* on merkitty asiakirjoihin jo 1500-luvulta, jolloin Saarioisilla on elänyt anders laurisson hauisto. (Mikkonen – Paikkala

1988: 297.) Nykyisen Jämsänkosken alueella sijainnut *Haavisto* oli asuttuna jo 1483 (Niitemaa 1955: 390).

Jämsänkosken Haavisto on nimen mukaisesti melko rehevää, lehtipuumetsä- ja peltovaltaista aluetta. Haavisto on myös kylän nimi, ja kylän alueeseen luetaan nykyisin koko Pohjois-Jämsänkoski (nimiarkiston kokoelmat). Nimen kulkeutumissuuntaa tai nimenantajien alkuperää on tietenkin vaikea arvioida nimen yleisyyden takia, mutta johdinaineksen perusteella se voitaneen luokitella hämäläisvaikutteiseksi. Myös talon sijainti vesireitin äärellä Jämsän kantatalojen erämailla antaa tukea hämäläisperäisyydelle.

Talonnimi *Kelhä* perustuu appellatiiviin *kelhä*, jolla tarkoitetaan kuivaa, huonokasvuista, usein kovaa savimaata. Appellatiivi on selvästi länsisuomalainen, mutta sitä tavataan sekä Etelä- että Pohjois-Suomesta. Sanan merkityssisältö on kuitenkin samankaltainen koko levinneisyysalueella. Appellatiivin ja siihen liittyvän nimistön levinneisyys on havainnollistettu kartassa 4 (nimiarkiston kokoelmat, Vahtola 1980: 122.)

KARTTA 4: *Keläs*-, *Kelhä*-nimien ja vastaavien appellatiivien levinneisyys. 1 = *Keläs*-, *Kelhä*-nimet 2 = appell. *keläs*, *kelhä* (Vahtola 1980: 122.)

Jämsässä appellatiivia *kelhä* ei tunneta. Maastollisesti kantatilan alue vastaa kuitenkin hyvin nimiarkiston kokoelmiin kerättyjä luonnehdintoja *kelhästä: kuiva ku kelehä* (Ylivieska), maa, jossa on päällä turve, alla savi, kasvaa pajukkoa, niitun tapaista (Tyrvää). Onkin oletettavaa, että maastotermi on peräisin Hämeestä, ja hämäläiset uudisasukkaat ovat sillä luonnehtineet *Kelhän* kantatilan aluetta. Nimeäjinä ovat saattaneet olla esimerkiksi sääksmäkeläiset eränkävijät, joilla oli paljon omistuksia Jämsän alueella ja joiden kotiseudulla on mm. vanha *Kelhivuori*. (Nimiarkiston kokoelmat, Nissilä 1965: 42 – 43.)

Myös *Kolmuseen* kantatilan nimen selitys voi liittyä hämäläiseen eräkauteen. Eräkauden loppupuolella, joka painottui turkisten hankintaan (Voionmaa 1947: 316 – 319), käytettiin maksuvälineenä oravannahkoja. Niistä käytettiin termiä *raha*. Myös verot maksettiin turkiksilla. Kun turkisverot muutettiin viljaveroiksi, jäi käyttöön termi *oravainen* veronmaksussa yleisen mitan nimeksi. *Oravainen* eli *kolmannes* oli kolmannes karpiota. (Voionmaa 1947: 319, 381.) Tilannimi saattaa siis juontaa yleisen veronmaksumitan eli *kolmanneksen* käyttöön.

Nimen taustalla saattaa olla myös numeraali *kolme*, mutta nimenantoperusteina numeraalit ovat melko harvinaisia. Eero Kiviniemen (1990: 158) tutkimusten mukaan numeraaleista nimien yleisiin määritteisiin kuuluvat vain *Kaks-* ja *Kolm-*alkuiset, joiden käytössä ilmenee ihmisen tapa hahmottaa muotoja ja suhde lukumagiaan. Huomattavaa on, että Hämeessä samantyyppisiä numeraaleihin perustuvia asumuksen nimiä on mm. Hauholla. Esimerkkeinä voidaan mainita torppa *Kolmannes* ja *Kuudennes*-niminen tila. Sen sijaan talonnimenä *Kolmunen* tunnetaan ainoastaan Jämsästä. (Nissilä 1968: 9, Nissilä 1970: 12, Nimiarkiston yleiskokoelma ja yleishakemisto.)

Appellatiivina *kolmunen* on ollut käytössä mm. Hattulan murteessa, jossa sillä tarkoitetaan kuivaa maata, määrävartisella viikatteella niitettyä ahoa tai huonoa matalaa heinää (nimiarkiston kokoelmat). Vaikka tilannimi perustuisikin appellatiiviin, se näyttää olevan hämäläistä perua mutta kuuluisi silloin toiseen nimiryhmään.

Kolmuseen liittyvän tarinan on tallentanut Terho Itkonen vuonna 1957. Tarinassa nimiopas on selittänyt nimen syntyä seuraavasti: *minun setän juttel' että tässä ol' joskus elänys' semmonen että emäntä sai kolomoseet.* (Nimiarkiston kokoelmat.)

Eräkaudella tärkeimmät kulkureitit olivat vesistöreittejä. Erämiesten reittien varrelle on Hämeessäkin kertynyt melko runsaasti *Taipale-* ja *Taival-*nimistöä. Esimerkkeinä mainittakoon Oriveden *Onnistaipale*, Längelmäen *Talviaistaipale* ja Jämsän *Nytkömentaipale* vesistöreittien välisinä lyhyinä jalan kuljettavina taipaleina. Osaan *Taipale-*nimistä on liittynyt selite, joka kertoo millaista liikennettä taipaleen kautta on kulkenut. Tällaisista voidaan mainita mm. Längelmäen *Ruhitaival* tai talvisaikaankin kulkukelpoinen *Talviaistaipale*. (Niitemaa 1955: 223 – 234.)

*Talviala-*nimi liittyyne eräkauden talviteihin. Jämsän *Talviala* sijaitsi Jämsänjoen rantamalla nykyisen ja myös eräkauden asutuksen keskustan reunassa. Jäätynyt vesistö tarjosi hyvän kulkureitin sekä Kaipolan että Säyrylän suuntaan. Jokiuomaa seuraten pääsi aina Päijänteelle asti. Eero Kiviniemi esittää teoksessaan *Perustietoa paikannimistä* (1990: 149), että nimessä määriteosa *talvi* saattaa olla ellipsi yhdyssanasta *talvitie*, joka paikannimiaineiksena on yleinen. Tämä nimenselitys sopii myös Jämsän kantatilan nimeen *Talviala*.

Kulkemiseen liittyvä termi saattaa olla myös nimen *Tikka* taustalla. Etymologisen sanakirjan mukaan appellatiivilla *tikka* on myös merkitys talvitien viitta, esim. pieni näre tai oksa. *Tikka-*appellatiivin päälevintä on kuitenkin Pohjois-Pohjanmaalla. Maastollisesti termi soveltuisi talonnimeen, sillä Jämsänjoen vedenpinta on ollut ennen korkeammalla ja pienellä mäellä sijaitseva *Tikka* on ollut lähellä joen rantaa. Lisäksi edellä mainittu *Talviala* on sijainnut liki vastapäätä joen toisella rannalla.

Talon rinnakkaisnimi *Kähö* on Eino Laaksosen (1990) mukaan lyhentymä nimestä *Käenmäki*. Tilasta on lohkottu myös *Pikku-Tikka* eli *Rasinmäki*. Rinnakkaisnimet ohjaavat etsimään nimenselitystä pikemminkin eräkauteen liittyvistä muista appellatiiveista kuin *tikka*, jolloin tätä kantatalon nimeä tulisi tarkastella seuraavassa nimiryhmässä.

3.2.2 Eränkäyntiin liittyvät nimet

Erityisen mielenkiintoisen nimiryhmän muodostavat hämäläiseen eräkauteen liittyvät kantatilojen nimet. Nimet löytyvät alueilta, jotka paikallishistorian perusteella tiedetään Jämsän vanhimmiksi maanviljelysalueiksi ja joilla vielä nykyisinkin näkyy vahvana Jämsän maatalousperinne. Nimet sijoittuvat lähelle nyky-Jämsän keskustaa ja etenkin Alhojärven kylän suunnalle. Alhojärvi oli ilmeisesti vakituisesti asuttu jo melko varhain, koska se pääsi osalliseksi pitäjän ulkomaista (Niitemaa 1955: 390). Esimerkkeinä Alhojärven ja sen lähiseudun eränimistä voidaan mainita Virstavuori ja Virstajärvi, Okskulma, Keilasjärvi ja Keilassuo.

Nimistöhavainnot vahvistavat paikallishistorian käsitystä siitä, mitä reittejä hämäläiset eränkävijät ovat käyttäneet liikkueessaan hämäläisistä kantakylästään metsästys- ja kalamailleen. Myös kantatalojen erämaille, jokivarren latvoille, juurtui runsaasti eränimistöä. Kuvaavana esimerkkinä on nykyisen Koskenpään seutu, jonka nimistö kuvaa alueen asemaa hyvänä riistamaana. Esimerkkeinä alueen eränimistä voidaan mainita mm. Ritolammi, Ritokangas, Karhukorpi, Kotalahti ja Kampinporras.

Kanta-Hämeen miehet pääsivät Jämsän seudulle mm. Längelmäveden tarjoamien reittien kautta. Längelmäveden pohjoispäästä Jämsään saatettiin kulkea esimerkiksi Längelmäen Uuhiniemen kautta Taipaleenniityn yli Kirjaanselälle ja siitä Talviaistaipaleen kautta Äväntäjärvelle ja sitten pohjoiseen. Toinen reitti kulki Kirjaanselältä Länkipohjan kautta Kolhinselälle, josta päästiin Ruhitaipaleen tai Nytkymen Taipaleen vastamäen yli Nytkymenjärveä ja -jokea pitkin Päijänteelle saakka. Tämä reitti on mitä ilmeisimmin tuonut erämiehet Alhojärven viljaville maille. Reittejä on historian tutkijoiden mukaan käytetty jo 1000-luvulla. (Niitemaa 1955: 223 – 225, Jutikkala 1934: 65, 71, Suvanto 1972: 222 – 223.)

Seppo Suvanto kirjoittaa Pälkäneen historiassa myös muista nimitodisteista. Pälkäneläisten eräomistuksilla Längelmäen reitin varrella on mm. *Lullijärvi* ja *Lullin* talo. Samannimiset talot ovat myös Pälkäneen Luikalassa ja Salmentakana. Reitin varrelta on jo 1400-luvun asiakirjoissa mainittu rajakohtina Ouninpohja ja Ouninsuonsaari. Tätä harvinaista nimeä voidaan verrata Pälkäneen Mälkilän talonnimeen *Ounia*. (Suvanto 1972: 222 – 223.)

Pälkäneläisten erämiesten kiinnostus uusiin erämaihin ei ole pysähtynyt Längelmäelle, sillä mm. Koskenpäällä on pälkäneläistä nimiperintöä. Muiden muassa Koskenpään *Uttanavesi* ja *Luikala* todistavat, että uudisasukkaiden mukana on ollut miehiä Pälkäneen samannimisistä kylistä. (Suvanto 1972: 223.)

Talon ja kylännimi *Aseme* merkitsee alun perin erämiesten tilapäistä yö- tai olopaikkaa. Samanmerkityksisiä ovat mm. sellaiset nimet kuin *Asema*, *Asuma*, *Asemi* ja *Asunta*. Tällaisille tilapäisille yöpymispaikoille syntyi usein vakinaisia asujaimistoja. (Voionmaa 1947: 283.)

Asemen talon rinnakkaisnimi *Yrjölä* on paljon nuorempi, vasta 1600-luvun lopulta. Tuolloin taloa piti Yrjö Sipinpoika. Myöhemminkin taloa ovat hallinneet monet *Yrjö*-nimiset isännät, mikä on vahvistanut uuden rinnakkaisnimen asemaa. Asutusnimenä *Yrjölä* on yleinen etenkin Hämeessä, Itä-Uudellamaalla, Savossa ja Pohjois-Karjalassa, mikä osaltaan tukee tulkintaa talon vanhemman nimen hämäläisestä taustasta (Suvanto 1954: 180, Poppius 1954: 471 – 472, Mikkonen – Paikkala 1988: 947.)

Asemen talon lähellä on myös samaan nimipesyeeseen kuuluvat *Asemenjärvi* (pieni järvi *Asemen* talon alapuolella), *Asemenpaljakka* (laaja vuorimaasto *Asemenmaan* perässä) ja *Aseme* (suo samoilla seuduilla).

Alhojärven *Hanisjärvi* eli *Marttila* kuuluu selvästi hämäläisen eräkauden nimiin. Kotiseutuneuvos Eino Laaksonen kertoi talon saaneen nimensä läheisen järven mukaan (haastattelu 1990). Järvelle laskeutui usein hanhia. Rinnakkaisnimi *Marttila* on nuorempi ja tullut uusien omistajien mukaan, jolloin *Hanisjärvi* on jäänyt ainoastaan järven nimeksi. Nykyisin talosta käytetään myös nimiä *Pöyhönen* ja *Pöyhölä* nykyisten omistajien sukunimen mukaan.

Hämäläisen eräkauden nimiin saattaa kuulua myös talon nimi *Havunvetämä* eli *Havu*. Myöhemmin talo on jaettu veljesten kesken *Havuksi* eli *Ylätaloksi* ja *Ala-Havuksi* eli *Alataloksi*. Myöhemmin talot on jälleen liitetty yhdeksi. (Oja 1954: 181, nimiarkiston

kokoelmat.) Talo on saanut nimensä läheisen *Havunvetämä*-järven mukaan. Jämsän seudun asutuksen yleisluettelossa vuosilta 1539 – 1559 nimi on kuitenkin muodossa *Hauinvetämä*, joka järvelle eräkauden merkittävään kalastuselinkeinoon liittyen olisikin luontevampi nimi kuin *Havunvetämä* (Keski-Suomen maakunta-arkisto, asutuksen yleisluettelo 1539 – 1559). Se, onko kyseessä vain kirjurin erehdys, jää kuitenkin epäselväksi. Jos nimen muoto *Hauinvetämä* on oikea, voi kyseessä olla myös savolaisten muuttajien mukanaan tuoma nimi, sillä nimen muoto viittaa savolaismurteiden alueelle.

Järven ja talon nimen synnystä on talletettu seuraava syntytarina:

”Isonvihan aikana venäläiset etsivät verikoirien avulla ihmisiä piilopirteistä niin Jämsässä kuin muuallakin. Pakolaiset vetäytyivät yhä kauemmaksi sydänmaille, ja vetivät hakoa latva esillä perässään, etteivät verikoirat olisi voineet seurata heitä. Tällä tavalla joutui eräitä pakolaisia lähelle Keuruun rajaa. He rakensivat piilosaunan järven rannalle. Järven nimeksi pantiin Havunvetämä ja piilopirtistä tehtiin uudistalo, joka sai nimen havu. Se on nyt iso talo Havunvetämän rannalla.” (Härkönen 1982: 4.)

Eräkauden merkittävimpiä saaliseläimiä olivat hirvet, joita pyydettiin monin tavoin. Metsästystavoista on säilynyt runsaasti tietoja ja kuvauksia (Voionmaa 1947: 324 – 328). Kantatalon nimi *Hirvelä* juontaa ilmeisesti eräkauden metsästyskulttuuriin, vaikka vanha yksilönnimi *Hirvi* voi myös olla talonnimen taustalla (Suvanto 1954: 132, Kepsu 1981: 28 – 29, Maliniemi 1933: 44). Eräkulttuuriin liittymistä puoltavat tiedot talon perustamisvaiheista. *Hirvelän* talo on perustettu 1552 Patalan Mellalan talon erämaalle Pirttijärven rantaan. Mellalasta tuli myös talon ensimmäinen isäntä Olli Juhonpoika. Historiankirjojen mukaan nimi *Hirvelä* vakiintui talolle vasta myöhemmin (Oja 1954: 187). Vesistön nimi *Pirttijärvi* sisältää myös eräkulttuuriin liittyvän länsimurteisen, väliaikaista asumusta ilmaisevan appellatiivin *pirtti*. Kun erämailla käytiin lähinnä riistanpyynnissä ja kalassa, olisi eläimen nimeen liittyvä etymologia tässä tapauksessa varmasti luontevin.

Hyppölä on talonnimenä melko harvinainen, mutta kylännimenä sitä on mm. Karjalassa, jossa ilmeisesti saksalaiseen *Hugubert*-nimen muunnoksiin pohjautuvana tavataan myös sukunimeä

Hyppönen (Mikkonen – Paikkala 1988: 326)¹. Talonnimenä samaa kantaa edustavat mm. *Hypperi* Pirkkalan Salmessa ja Sääksmäen Ritvalassa. *Hypperilän* kylä on myös Kangasalla. (Suvanto 1954: 110.)

Jämsän *Hyppölä*-nimi liittyy hirven syöksypyyntiin, jossa hirveä ajetaan kohti rotkoa tai jyrkkää kallionreunaa. Siitä hypätessään eläin loukkaantuu ja on siten metsästäjille helpompi saalis. Metsästystapaa on käytetty eri puolilla Hämettä, ja siitä on jäänyt merkkejä myös nimistöön. Esimerkkeinä voidaan mainita Hämeenlinnan *Hirvenhyppära* ja Kärkölän *Hirvikallio*. (Voionmaa 1947: 171, 335 – 337.) Maastollisesti nimenselitys sopii myös Jämsän *Hyppölään*, sillä kantatalon lähellä on syöksypyyntiin soveltunut jyrkänne.

Jämsäläisistä erämiehistä kerrotaan asiakirjoissa jo 1500-luvulla hirvenpyynnissä tapahtuneiden selkkausten takia. Jämsän käräjillä 1559 joukko miehiä sai sakot hirvieläinten luvattomasta kaatamisesta erämaalla, ja 1549 kaksi Seppolan miestä ja yksi mies Kaukelasta saivat sakot hirven ottamisesta toveriltaan vastoin sopimusta. Hyppölään miehet ovat olleet kuitenkin riitatilanteissa luottamustehtävissä lautamiehinä, mm. 1547 Olavi Olavinpoika Hyppölästä. (Voionmaa 1947: 339, Suvanto 1954: 129.)

Jämsän seudulla on runsaasti muutakin hirviin ja niiden metsästyksen liittyvää nimistöä, esimerkkeinä mainittakoon *Tarvajärvi* (kylä), Salospohjanmaan *Hirvonen*, Honkalan *Hirvimäki* ja Sammallahden *Hirvijärvi* (järvi, talo ja sukunimi).

Viime vuosisadalla *Hyppölään* taloa jaettaessa toiselle talolle jäi kantatalon nimi ja toista alettiin kutsua *Telleriksi*. Nimitys tuli siitä, että taloon tuli Vitikkalan kartanosta sahanasettaja eli 'stallare'. (Laaksonen 1990.)

Metsästyksen ohella toinen eräkauden tärkeä elinkeino oli kalastus. Hyvät kalavedet nimettiin yleensä sen mukaan, mitä kalaa vesistöstä eniten saatiin. Jämsän kantatalon nimi *Lahnajoki* lienee yksi eri puolilla Suomea yleisistä pyyntivesien perusteella syntyneestä nimestä. Vesistön

¹ Esimerkiksi Hauholla v. 1500 Lars Hypänen. Nimiarkiston kokoelmissa Hyppölä-nimeä on talletettu Jämsän lisäksi Kuhmoisista, Jämsästä, Kirvusta ja Sortavalasta.

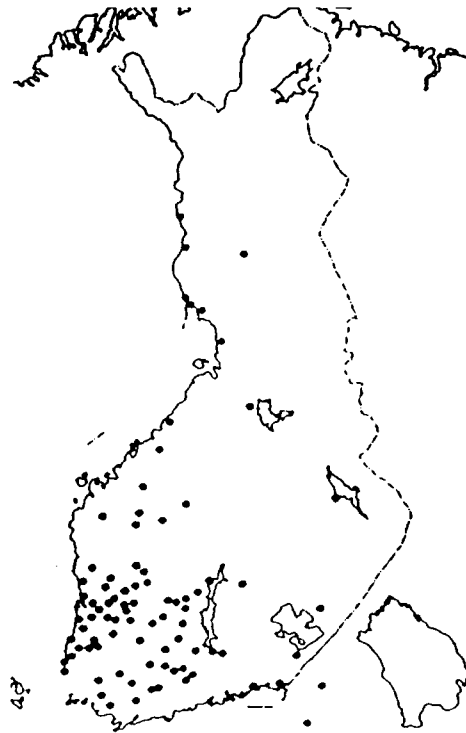
nimi on siirtynyt myös talon nimeksi. (Nissilä 1968: 45, Nissilä 1964: 91.) *Lahnajokeen* liittyy myös tarina lahnojen häviämisestä:

”Järvessä oli kovasti lahnoja. Mutta kun se oli muuten vetelä järvi rannoilta, kaivettiin oja ja alettiin kuivata sitä niityksi. Kun päästettiin pato auki, tulivat veden mukana kaikki lahnat järvestä. Järvi on vielä paikallaan, mutta yhtään lahnaa siinä ei ole, vaikka kyllä muita kaloja. Ja järvestä lähtevä joki on siitä pitäen ollut Lahnajoki.” (Härkönen 1982: 2.)

Paatti-nimistä suurin osa sijoittuu Päijänteen ja Pohjanlahden väliselle alueelle, kuten kartasta 5 selkeästi voi havaita, ja nimipesye on selvästi läntinen. Nimiin sisältyy satakuntalais- ja hämäläismurteissa käytetty sana paatti ‘vene’. Eräkauteen nimet sitoo kulkuvälineen huomattava merkitys eränkävijöille: pitkillä taipaleilla vesitiet olivat tärkeimpiä. (Vahtola 1980: 202, Jalkanen 1892: 23, Nissilä 1971: 430 – 431.)

Myös nykyisin hävinneen talon mutta alueen nimenä säilyneen Paattilan sijainti aivan Jämsänjoen rannalla on otettava huomioon: jo eräkauteen keskustan tuntumassa sijainnut talo saattoi olla tärkeä kauppapaikka esim. eräkauden lopulla yleistyneille tervakauppiaille. Kotiseutuneuvos Eino Laaksonen muisti haastattelussa (1990), että Paattilan aluetta, johon kantataloista Paattilan lisäksi kuuluivat *Ala-Apiala* ja *Ylä-Apiala*, kutsuttiin ”tervakaupungiksi”. Tervakauppa kirvoitti muiden paikkakuntien asukkaat mm. haukkumaan jämsäläisiä tervatuiksi ja korpilahtelaisia haikupirttiläisiksi. Myös Eino Laaksonen kertoma kasku kertoo runsaasta tervan käytöstä:

”Oli pappi, joka sanoi rengille: ‘Mitä teet, tee tervan kanssa!’ Renki meni tekemään aita ja tervasi aidankuopatkin. Tervaa oli kuitenkin niin paljon, että ‘vielä herralle jäikin’.”

KARTTA 5: *Paatti*-nimet (Vahtola 1980: 202.)

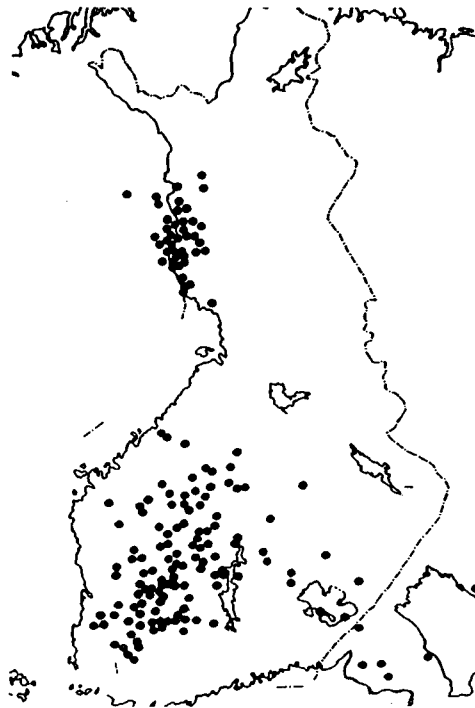
Samaan tervanpolttokauteen liittyy haavistolaisen talon nimi *Terval*. Nimi mainitaan jo 1483 lautamiiehen lisänimenä. *Terval*-nimiä tavataan etenkin Päijänteen ympäristöstä, Hämeen läänin pohjoisosista ja paikoin Pohjanmaalta. (Mikkonen – Paikkala 1988: 837, Suvanto 1954: 119, Nissilä 1968: 51, Nissilä 1971: 443.)

Talonnimen Survonen taustalla saattaa olla appellatiivi *survo* 'pettu, survotuista oljista ja jauhoista tehty leipä' (SKES). Tällöin sitä voidaan pitää eräkauteen liittyvänä nimenä, joka asuinpaikan nimestä on levinnyt myös sukunimikäyttöön (Mikkonen – Paikkala 1988: 748). Sukunimenä Survonen mainitaan asiakirjoissa jo vuonna 1547, jolloin talvikäräjien lautamiiehenä on ollut Antti Heikinpoika Survonen (Koskimies 1962: 129.)

Virkajärvi kuuluu Alhojärven kylän runsaaseen eränimistöön. Linnustamisessa käytetystä ansapolusta käytettiin nimeä *virka* tai *virkatie*. *Virka*-sana on tunnettu miltei kaikissa itämerensuomalaisissa kielissä sekä kansanrunoudessa. Myös Lönnrotin sanakirja tuntee termit

permivirka 'linnunpyynnin' ja *virkakoira* 'hyvä koira, metsästyskoira'. *Virka*-alkuisia nimiä on runsaasti sukunimistöössämme, esimerkiksi Jämsässäkin tunnettu *Virkanen*. (Voionmaa 1947: 48 – 51.) Hämäläiseen eräkauteen liittyviä nimiä on myös aivan *Virkejärven* talon lähellä. Esim. talonnimi ja sukunimi *Salinmäki* varmistaa ainakin osan nimeäjistä olleen hämäläisiä, sillä nimessä on säilynyt *d*:n hämäläismurteinen vastine *l*.

Virka-nimet ovat levinneet lähinnä Hämeeseen, Satakuntaan ja Tornionjokilaaksoon. Alla oleva kartta 6 havainnollistaa *virka*-alkuisten paikannimien levinneisyyttä.

KARTTA 6. *Virka*-alkuiset paikannimet (Vahtola 1990: 189.)

Virkejärven kantatalolla on ilmeisesti vesistönimestä talon nimeksi siirtyneen vanhemman nimensä ohella talon isännän nimen mukaan tullut uudempi, 1600-luvun lopulla saatu nimi *Nisu*. Rinnakkaisnimen taustalla on kansanomaisen muunnos isännän Nisu Tuomaanpojan nimestä *Dionysios*. (Oja 1954: 179, Mikkonen – Paikkala 1988: 567.)

4 HÄMÄLÄISEEN NIMIKERROSTUMAAN KUULUVIEN NIMIEN RAKENNETYYPEISTÄ

Nykyisin erilaiset nimistön luokittelumallit keskittyvät nimitypologiaan ja nimisysteemeihin, jolloin pyritään selvittämään, miten yksittäiset nimet liittyvät osaksi laajempaa toponymistä systeemiä. Systeemin lainalaisuuksia koetetaan selvittää erilaisilla analyysimalleilla. Nykyisissä malleissa pyritään tulkitsemaan, mitä sanat ja nimielementit nimen osana ilmaisevat. Samoin tarkastellaan syitä, joiden takia kyseiset nimielementit ovat kiteytyneet nimiksi. Luokittelumallien pohjana on kuitenkin - samoin kuin aiemmin - nimeämisperusteiden, nimien asiataustan ja nimi-ideoiden selvittäminen. (Lehikoinen 1988: 5.)

Tarkastelematta sen enempää suomalaisten luokittelumallien taustalla olevia ulkomaisia rakenneanalyysimalleja selvitetään tässä tutkielmassa käytettyä Eero Kiviniemen rakennetyyppimallia, jonka avulla perehdytään nimistön lausesemanttiseen eli syntaktiseen luokitteluun. Sen taustalla ovat aiemmat suomalaiset luokittelumallit, joista mm. Kurt Zilliacuksen kuvausmallilla on merkittävä osa. Siinä esiteltiin ensimmäisen kerran käsite **syntaktissemanttinen nimenosa**. Termillä Zilliacus tarkoittaa jokaista nimeen sisältyvää kielellistä ilmausta, joka ilmaisee yhden paikalle ominaisen piirteen (Zilliacus 1966: 70 – 75). Syntaktissemanttisen nimenosan ohella toinen tärkeä käsite Eero Kiviniemen nimenmuodostustapoja ja nimien rakenteessa tapahtuneita muutoksia selvittävässä rakennetyyppimallissa on **nimielementti**, jolla hän tarkoittaa nimeen sisältyvää sanaa tai suffiksia (Kiviniemi 1975: 17).

Luokittelumalli jakaa nimet yksi- ja kaksiosaisiin nimiin. Syntaktisesti yksiosaiset nimet voidaan ryhmitellä niiden sisältämien kielenaineksia perusteella neljään ryhmään seuraavasti:

1. Appellatiivin (kantasanan, johdoksen, yhdyssanan tai sanaliiton) sisältävät nimet. Appellatiivilla ymmärretään Kiviniemen ryhmittelyssä kaikki ei-propriset nominit, esim. adjektiivit.
2. Appellatiivin ja suffiksin sisältävät nimet.
3. Henkilönnimen, toisen paikan nimen tai muun nimen sisältävät nimet.

4. Toisen nimen ja suffiksin sisältävät paikannimet. (Kiviniemi 1975: 21 – 22.)

1. Appellatiivin sisältävät Jämsän kantatalojen nimet

Appellatiivit, joita tavataan yksiosaisissa nimissä, toimivat usein määrite- tai perusosina myös yhdysnimissä. Pelkän appellatiivin sisältävissä nimissä on joskus saattanut tapahtua ellipsi eli nimen lyhentyminen yhdellä tai useammalla nimielementillä, jolloin alkuaan pitempi nimi on typistynyt pelkän appellatiivin sisältäväksi. Määriteosan ellipsi on melko harvinainen, sillä tällöin nimen identifioiva funktio saattaa kärsiä. Paikan lajia ilmaisevaa yksiosaista nimeä onkin syytä epäillä primaariksi. (Kiviniemi 1975: 23.)¹

Ellipsi on tapahtunut Jämsän kantatalon nimessä *Havu*. Läheisen *Havunvetämä*-järven nimi on siirtynyt talolle, jota jaettaessa kantatalon nimi on lyhentynyt *Havuksi*. Nimen ellipsi ei kuitenkaan ole tyypillinen perusosan ellipsi, sillä perusosa itsessään on harvinainen ja määriteosakin muodostaa asumusnimeksi soveltuvan, helposti nimeksi ymmärrettävän ilmauksen. (Vrt. Kiviniemi 1975: 24, 26.)

Talonnimet *Kelhä* ja *Kolmunen* sisältävät vanhan hämäläisen appellatiivin, joka pienessä yhteisössä on riittänyt identifioimaan paikan. Kun appellatiivisten ilmausten merkitys hämärtyi Jämsän murteessa, niiden propriasema vahvistui. Myös talon nimi *Hunninko* saattaa kuulua tähän ryhmään.

Kolmunen-nimen loppuosa näyttää deminutiiviselta suffiksilta *-nen*, mutta perusosaksi jäisi tällöin *kolmu*. Jos nimen taustalla on numeraali, jonka murteellinen muoto *kolmu* voisi olla, kuuluisi nimi silloin toiseen rakennetyyppiryhmään eli nimiin, jotka muodostuvat appellatiivista ja suffiksista. Oletettavampaa on kuitenkin, että nimen taustalla on maastoappellatiivi.

---

¹ Jämsän kantatalojen nimissä tällaisia primaareja yksiosaisia pelkän appellatiivisen ilmauksen sisältäviä nimiä on vanhimpaan, lappalaiseen nimiin kuuluvassa kerrostumassa, esim. Kurra ja Mella. Näissä ei ilmeisesti ole tapahtunut kuitenkaan minkäänlaista rakenteellista muutosta, vaan appellatiivin sisältävä nimi on riittänyt pienessä yhteisössä erottelemaan paikkoja toisistaan.

Jämsän kantatalojen hämäläiskerrostumasta pelkän appellatiivisen ilmauksen sisältäviä nimiä on viisi eli *Aseme*, *Havu*, *Kelhä*, *Kolmunen* ja *Tikka*. Tätä selittää asutushistoriallinen tieto Jämsän alueen asutuksen vakiintumisesta ja kasvusta hämäläisten erämiesten jäädessä eräsjöilleen. Yhteisön kasvaessa paikan identifiointiin tarvittiin nopeasti appellatiivisia ilmauksia tarkemmin erottelevia nimiä.

2. Appellatiivin ja suffiksin sisältävät Jämsän kantatalojen nimet

Appellatiivista ja suffiksista muodostuneiden nimien selvittelyssä saattaa aiheuttaa vaikeuksia epätietous siitä, kuuluuko nimen päätteaine sellaisenaan appellatiiviseen ilmaukseen vai onko suffiksi liitetty nimeen vasta nimenmuodostamisen yhteydessä. (Kiviniemi 1975: 30.)

Tällainen ongelma on mm. Jämsän kantatalon nimessä *Ekonen*, jonka nimietymologiaan liittyvää teoriaa on jo aiemmin tarkasteltu. Mikäli Ojansuun teoria hyväksytään Jämsän *Ekonen*-nimen etymologiaksi, olisi luontevaa, että nimi muodostuisi appellatiivisesta ilmauksesta *eko* merkityksessä joki ja deminutiivisesta suffiksista *-nen*, sillä oletettavasti kantatalon vieritse virrannut joki on ollut melko pieni. Toisaalta silloin kyseessä on ns. metonyyminen siirrynnäinen, ja nimi kuuluu rakennetyyppiryhmään 3. Tällöin jonkin läheisen paikan nimeä käytetään kosketusassosiaatioon perustuen uuden paikan identifiointiin. Metonyymisiä siirrynnäisiä on paikannimisiirrynnäisistä valtaosa. (Kiviniemi 1975: 48.) Talonnimi *Survonen* sisältäne hätäleipää tarkoittavan appellatiivin ja suffiksin *-nen*.

Nimessä *Talviala* nimenosa *Talvi* on luultavasti ellipsi yhdyssanasta *talvitie* (Kiviniemi 1990: 159). Toisena nimielementtinä on yleinen asumuksennimisuffiksi *-la*.

Tähän ryhmään kuuluvat edellä mainittujen lisäksi Jämsän kantatalojen hämäläisestä nimikerrostumasta *Hirvelä*, *Hyppölä*, mahdollisesti *Kerkkola*, *Paattila* ja *Tervalä*, joissa on eräkauden termistöön liittyvä appellatiivi ja suffiksi *-la*.

Maastoappellatiivin ja länsisuomalaisen suffiksin *-sto* sisältää tilannimi Haavisto, joka oletettavasti on hämäläistä perua.

3. Henkilönimen, toisen paikannimen tai muun nimen sisältävät Jämsän kantatalojen nimet

Kiviniemen mukaan noin puolet kaikista paikannimistämme sisältää jonkin toisen paikannimen tai sen osan (Kiviniemi 1975: 18). Pelkän henkilönimen sisältävät nimet ovat osaksi selvästi elliptisiä. Yleisimpiä nämä rakennemuutokset ovat asutusnimissä (Kiviniemi 1975: 43). Jämsän kantatalojen hämäläiskerrostuman nimissä elliptisiä, ainoastaan toisen proprin sisältäviä nimiä ei näyttäisi kuitenkaan olevan.

Talonnimet *Nisu* ja *Tolmu* ovat rakenteeltaan samantyyppisiä: talonnimi sisältää ainoastaan kansanomaisen muodon isännän nimestä. Sen sijaan *Kuikka* sisältää omistajasuvun nimen. Hassi saattaa olla paikannimisiirrynnäinen joko Sysmästä tai Asikkalasta, joissa nimi on talonnimenä. Saman tyyppinen nimi on *Hunninko*, jonka taustalla on joko eräomistuksen myötä Hämeestä siirtynyt talonnimi tai henkilönimi tai maastoappellatiivi, jolloin se kuuluu toiseen rakenneryhmään.

Ns. metonyymisiä siirrynnäisiä ovat talonnimet *Hanisjärvi*, *Haapajoki*, *Lahnajoki* ja *Virkejärvi*. Vesistön äärelle perustetut talot on identifioitu jo olemassa olevan, alkuaan toiseen tarkoitteeseen liitetyn nimen avulla. Metonyymiset siirrynnäiset eroavat vertailevista siirrynnäisistä siten, että ne syntyvät kosketusassosiaatioon perustuvana metonyymisenä ilmauksena. Vertailevissa siirrynnäisissä kysymys on taas yhtäläisyysassosiaatiosta (Kiviniemi 1975: 48 – 49). Esimerkiksi talonnimi *Hanisjärvi* ilmaisee, että talo sijaitsee *Hanisjärven* lähellä.

Nimi *Saksala* on ilmeisesti siirtynyt sellaisenaan Hämeestä Jämsään. Alkuaan nimessä on kansallisuutta osoittava nimenosa ja suffiksi *-la*, mutta nimi kuuluu tähän ryhmään, koska se on kulkeutunut Jämsän nimistöön jo asumuksennimeksi muotoutuneena.

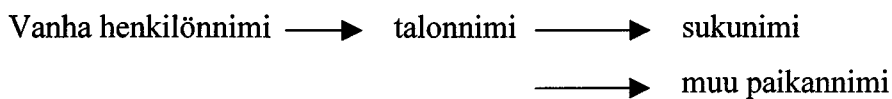
4. Toisen nimen ja suffiksin sisältävät Jämsän kantatalojen nimet

Vanhan henkilönnimen ja suffiksin sisältävät jämsäläiset kantatalonnimet *Apiala, Auvila, Hinkkala, Kerkkola, Nousiala, Koljonen, Olkkola, Rekola* ja *Yijälä*. Myös nimi *Hirvelä* saattaa sisältää pakanuudenaikaisen henkilönnimen *Hirvi*. Tätä nimeä on kuitenkin toisaalla käsitelty appellatiivin sisältävänä nimenä, sillä nimietymologia viittaa siihen todennäköisimpänä nimenselityksenä. Kaikkien edellä mainittujen nimien – Koljosta lukuun ottamatta – nimielementit ovat saman kaltaisia: henkilönnimeen on liitetty yleinen talonnimisuffiksi *-IA*. Samalla nimeämissysteemillä on muodostettu kantatalojen nimet *Marttila* ja *Yrjölä*.

Nimi Koljonen sisältää vanhan yksilönnimen, mutta siinä on poikkeuksellisesti käytetty suffiksia *-nen*.

Nimessä Pänkälä on ilmeisesti taustalla Pälkäneeltä Jämsään kulkeutunut sukunimi Pänkänen. Asumuksen nimessä tyypillinen suffiksi *-IA* on syrjäyttänyt sukunimen *nen*-suffiksin.

Vanhimpien suomalaisten asutusnimien otaksutaan olleen käytössä jo keskiajalla. Vanhimpien nimityyppien joukkoon kuuluvat myös pelkän henkilönnimen sisältävät asutusnimet. Siten ikivanhaa henkilönnimiainesta on kulkeutunut sekä sukunimiin että paikannimiin. Eero Kiviniemi kuvaa kulkeutumisketjua seuraavalla kuviolla (Kiviniemi 1975: 44 – 45):

Kuvatun kulkeutumisketjun mukaisia ovat osaksi myös mainitut jämsäläiset talonnimet. Sukuniminä niistä on käytössä mm. *Apiala, Koljonen* ja *Yijälä* sekä *Olkkola* muodossa *Olkkonen* ja *Kerkkola* muodossa *Kerkkonen*.

Sukunimeen tai liikanimeen perustuvia nimiä ovat *Karhila, Kattelus, Könkkölä, Ruotsula* ja *Leilahti*, joka talonnimenä on myös metonyyminen siirrynnäinen. Kantatalonnimi *Hartus*

sisältää toisen proprin, mutta sen suffiksaalista nimenosaa on vaikea osoittaa. Paikannimeen *Hartola* ja henkilönnimeen *Hardius* perustuva nimi on kokenut ilmeisesti useampia rakennemuutoksia, joiden tuloksena nimenmuoto on syntynyt. Asiakirjoissa 1400-luvulla mainitut nimen muodot ovat *Harto*, *Hardus* ja *Hardius* (vrt. Kiviniemi 1975: 39 nimen Lammainen suffiksaation selitys). Syynä nimen muotoon saattaa olla se, että nimenantajat pyrkivät niin paikannimissä kuin henkilönnimissäkin lyhyempiin muotoihin (Kiviniemi 1975: 41 – 42).

Toisaalta edellä mainitut kantatalojen nimet ovat myös siirrynnäisiä. Joko henkilönnimi- tai sukunimiaines on kulkeutunut Jämsän seudulle hämäläisten eränkävijöiden mukana.

5 PÄÄTÄNTÖ

Jämsän kantatilojen nimistöä tarkasteltaessa on helppo havaita, että suurin nimikerrostuma on hämäläinen. Lähinnä ns. hämäläisellä eräkaudella syntynyt vakituinen asutus on levittänyt Jämsän seudulle nimiaineksia lähinnä Pälkäneen ja Sääksmäen seuduilta. Myöhemmin 1500-luvulla Jämsän seudulle yltänyt savolaisekspansio ei pystynyt vaikuttamaan kovinkaan paljon nimistöön, vaikka alueen murre savolaistui voimakkaasti.

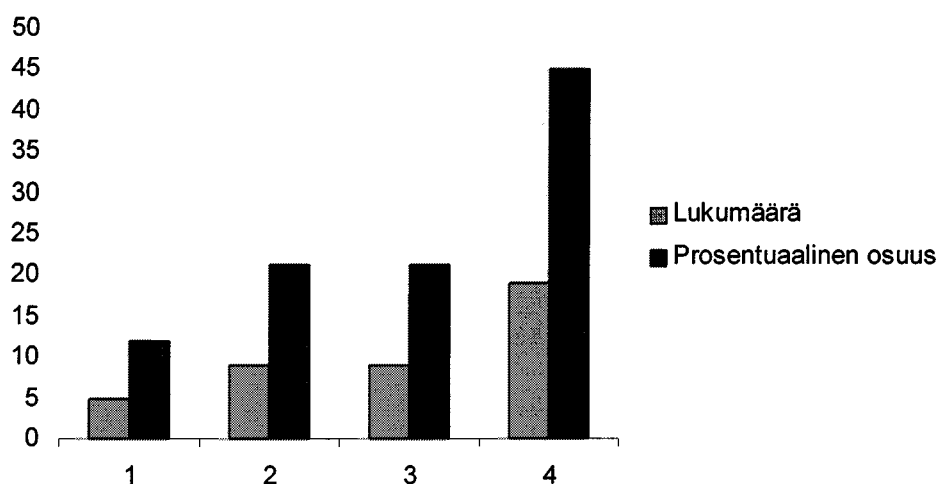
Jämsän kantatilojen nimistä vain 12 % sisältää ainoastaan appellatiivin. Tähän lienee kaksi pääsyötä: Asutus Jämsän seudulla oli jo sen verran runsasta, ettei appellatiivi pelkästään riittänyt erottamaan paikkoja toisistaan. Toisaalta osa nimistä on siirrynnäisiä, jotka ovat joko erämiesten omista henkilönnimistä muokkautuneita tai kotiseudulta kulkeutuneita paikannimiä, lähinnä talon nimiä.

Appellatiivin ja suffiksin sisältäviä nimiä hämäläisessä nimikerrostumassa on hieman yli 21 %. Suurin osa näistä sisältää appellatiivin ja asutusnimissä yleisen *-IA*-suffiksin. Vain kahdessa nimessä on muu suffiksiaines.

Alle neljännes nimistä sisältää pelkästään henkilönnimen, toisen paikannimen tai muun nimen. Osassa on talon nimeksi vakiintunut isännän nimen lyhentymämuoto tai omistajasuvun liika- tai sukunimi. Osa tähän ryhmään kuuluvista talon nimistä taas on ns. metonyymisiä siirrynnäisiä. Tällaisia ovat yleensä vesistöjen äärelle perustettujen talojen nimet.

Selkeästi suurimman rakennetyyppiryhmän muodostavat nimet, joissa nimiaineeksina on toinen nimi ja suffiksi. Lähinnä talonnimissä on käytetty isännän nimeä ja *-IA*-suffiksia. Tähän ryhmään kuuluu paljon nimiä, jotka pohjautuvat vanhaan pakanuudenaikaiseen henkilönnimeen. Toisaalta tällainen nimeämistapa on nykyisinkin yleinen, mikä osin heijastuu myös talojen uudehkoihin rinnakkaisnimiin. Tähän rakennetyyppiryhmään Jämsän kantatilojen hämäläiskerrostuman nimistä kuuluu liki puolet.

Seuraavassa kuviossa 1: Jämsän kantatalojen nimien hämäläiskerrostuman eri rakennetyypit on havainnollistettu eri rakennetyyppien osuudet sekä nimien lukumääränä että kerrostumaan kuuluvien nimien prosentiosuutena. Kuviosta on jätetty pois Ruotsulan eli Leilahden ruotsinkielinen rinnakkaisnimi Näsegård.

KUVIO 1: Jämsän kantatilojen nimien hämäläiskerrostuman eri rakennetyypit

Tyypit: 1. Appellatiivin sisältävät nimet 2. Appellatiivin ja suffiksin sisältävät nimet 3. Henkilönnimen, toisen paikannimen tai muun nimen sisältävät nimet 4. Toisen nimen ja suffiksin sisältävät nimet

Laajemmassa kantatilojen nimien tarkastelussa pitäisi vielä ottaa huomioon talonnimien yhteys kylännimiin sekä mahdollisesti vertailla Jämsän kantatilojen nimistöä luultavimpien asutuksen lähtöpitäjien nimistöihin. Siten saataisiin luotettavampi selvyys nimien taustasta. Kuitenkin voidaan jo lyhyenkin tarkastelun pohjalta todeta eräomistajapitäjien nimistön voimakas vaikutus Jämsän kantatilojen nimistöön.

LÄHTEET

Painetut lähteet:

- FORSMAN, A. V. 1894: Tutkimuksia Suomen kansan persoonallisen nimistön alalla 1. Helsinki.
- JALKANEN, KAARLO 1892: Pohjois-Hämeen erämaat, asutus ja olot vuoteen 1620. Hämeenlinna.
- JUTIKKALA, EINO 1934: Sääksmäen pitäjän historia. Jyväskylä.
- KEPSU, SAULO 1981: Pohjois-Kymenlaakson kylännimet. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 367. Helsinki.
- KESKITALO, OIVA 1954: Suur-Jämsän esihistoria. Teoksessa Suur-Jämsän historia I. Forssa.
- KIVINIEMI, EERO 1975: Paikannimien rakennetyypeistä. Suomi 118:2. Forssa.
- _____ 1990: Perustietoa paikannimistä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 516. Mänttä.
- KLEMETTI, HEIKKI 1950: Vierasperäisiä muinaisnimiä Etelä-Pohjanmaalta ja muualta Suomesta. Forssa.
- Koillis-Häme n:o 102. 10.7.1999. Jämsä.
- KOSKIMIES, Y. S. 1962: Kruunun hallinto ja oikeuden hoito. Valtiopäiväedustus. Teoksessa Suur-Jämsän historia II. Hämeenlinna.
- LEHIKONEN, LAILA 1988: Kirvun talonnimet. Karjalaisen talonnimisysteemin kuvaus. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 493. Hämeenlinna.
- MALINIEMI, AARNO 1933: Henkilönimet esihistoriallisena ja katolisena aikana. –Suomen kulttuurihistoria I. Jyväskylä.
- _____ 1947: Henkilönnimet esihistoriallisena ja katolisena aikana. Teoksessa Teppo – Vilkuna: Etunimikirja. Helsinki.
- MIKKONEN, PIRJO – PAIKKALA, SIRKKA 1988: Suomalainen nimikirja. Suomen kielen sanakirjat. Sukunimet.
- NIITEMAA, VILHO 1955: Hämeen keskiaika. Hämeen historia I. Esihistoria ja keskiaika.

Hämeenlinna.

NISSILÄ, VILJO 1951: Eräs alasaksalainen henkilönnimityyppi Suomessa. Virittäjä.

_____ 1954: Syntymäpaikkaa ja –yhteisöä ilmaisevia sanoja nimistössämme. Virittäjä.

_____ 1962: Suomalaista nimistöntutkimusta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 214. Helsinki.

_____ 1964: Pihtiputaan vanhaa nimistöä. Teoksessa Pihtiputaan kirja. Toim. Jussi T. Lappalainen. Pieksämäki.

_____ 1965: Paikannimistömme huolto ja suojele. Sanakirjasäätiön nimistöjaoksen julkaisuja 4. Tietolipas 38. Forssa.

_____ 1968: Hartolan erä- ja asutuskausi nimistön valossa. Teoksessa Hartolan kirja. Toim. Erkki Markkanen. Pieksämäki.

_____ 1968: Hauhon Hyömäen Metsäkylän asutus ja nimistö. Hauhon Joulu. Hauho-Seura. Hämeenlinna.

_____ 1970: Hauhon Hyömäen kartano. Hauhon Joulu. Hauho-Seura. Hämeenlinna.

_____ 1971: Parkanon ja Kihniön erä- asutuskausi nimistön valossa. Teoksessa Parkanon ja Kihniön kirja. Toim. Heikki Rantatupa. Vammala.

OJA, AULIS 1954: Asutuksen vaiheet. Teoksessa Suur-Jämsän historia I. Forssa.

OJANSUU, HEIKKI 1926: Suomalaista paikannimitutkimusta I. Turku.

POPPIUS, LIISA 1954: Suur-Jämsän talojen isännät ja emännät 1539 – 1860. Teoksessa Suur-Jämsän historia I. Forssa.

RAPOLA, MARTTI 1957: Murteiden ja asutuksen suhteet vanhoilla hämäläisalueilla. Teoksessa Hämeen historia II noin vuodesta 1540 vuoteen 1721. Ensimmäinen nide. Hämeenlinna.

SAVIJÄRVI, ILKKA – YLI-LUUKKO, EEVA 1994: Jämsän äijän murrekirja. Suomalaisen Kirjallisuuden seuran Toimituksia 618. Pieksämäki.

SKES = Suomen kielen etymologinen sanakirja I – IV. Helsinki.

SUVANTO, SEPPO 1954: Suur-Jämsän keskiaika. Teoksessa Suur-Jämsän historia I. Forssa.

_____ 1972:

VAHTOLA, JOUKO 1980: Tornionjoki- ja Kemijokilaakson asutuksen synty. Kuusamo.

VOIONMAA, VÄINÖ 1947: Hämäläinen eräkausi. Porvoo.

YLI-LUUKKO, EEVA 1980: Jämsän murretta. Suomen kielen näytteitä 8. Kotimaisten kielten

tutkimuskeskuksen julkaisuja 10. Helsinki.

ZILLIACUS, KURT 1966: Ortnamnen i Houtskär. En översikt av namnförrådets sammansättning.

SNF 55. Borgå.

Painamattomat lähteet:

HÄRKÖNEN, MARJA 1982: Jämsän äijästä, nimestä ja jämsäläisyydestä.

Keski-Suomen maakunta-arkisto, asutuksen yleisluettelo 1539 – 1559.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen nimikokoelmat.

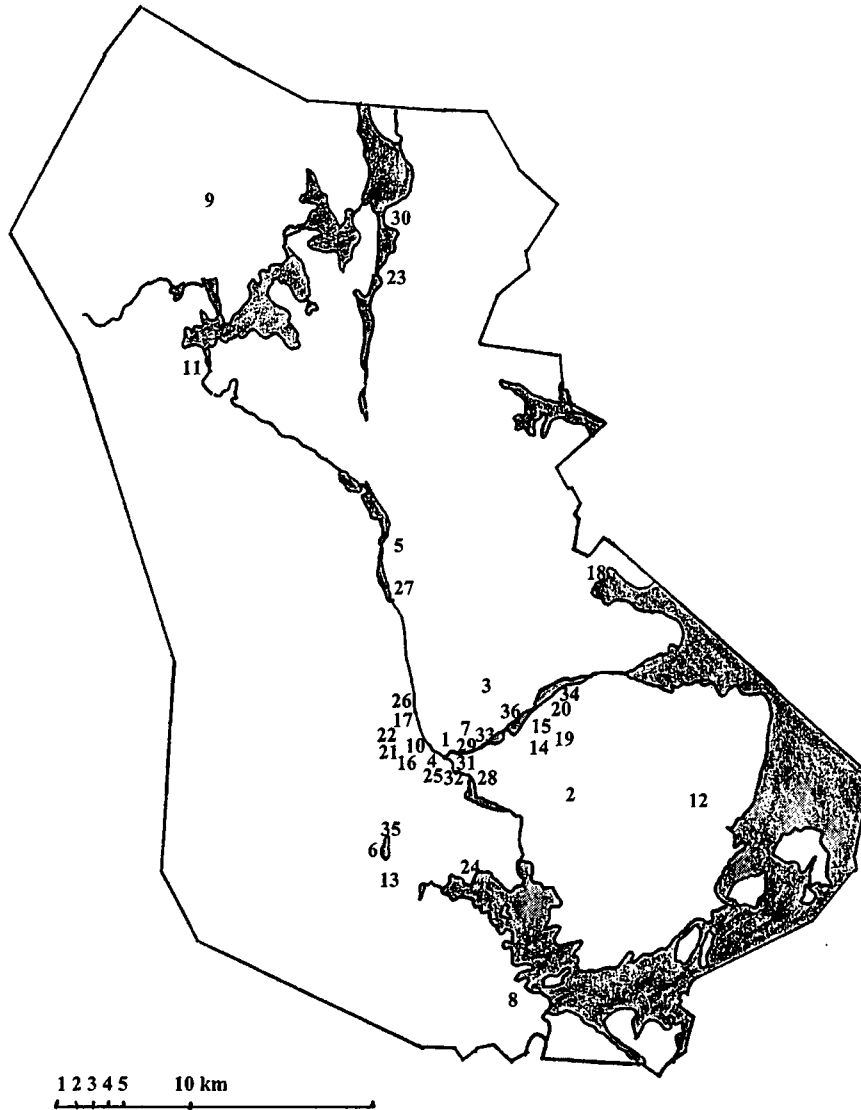
Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen murrekokoelmat.

LAAKSONEN, EINO 1990: Kotiseutuneuvos Eino Laaksosen haastattelu hänen kodissaan Jämsän Viialassa 19.5.1990.

PIISPALA, INKERI JA RISTO: Haastattelut 1990 ja tarkistukset 1999.

TUTKIMUSAINEISTOON KUULUVAT NIMET JA NIIDEN SISOITTUMINEN:

1 Apiala, 2 Aseme eli Yrjölä, 3 Auvila, 4 Ekonen, 5 Haavisto, 6 Hanisjärvi eli Marttila, 7 Hartus eli Haapajoki, 8 Hassi, 9 Havu eli Havunvetämä, 10 Hinkkala, 11 Hirvelä, 12 Hunninko, 13 Hyppölä, 14 Karhila, 15 Kattelus, 16 Kelhä, 17 Kerkkola, 18 Koljonen, 19 Kolmunen, 20 Kuikka, 21 Könkkölä, 22 Lahnajoki, 23 Nousiala, 24 Olkkola, 25 Paattila, 26 Pänkälä, 27 Rekola, 28 Ruotsula eli Leilahti eli Näsegård, 29 Saksala, 30 Survonen, 31 Talviala, 32 Tervalä, 33 Tikka, 34 Tolmu, 35 Virkajärvi eli Nisu, 36 Yijälä.

KYSELYLOMAKE

1. Tilan nimi: _____

Tilan perustaja: _____

Perustamisvuosi: _____

Kylä, jossa tila sijaitsee: _____

2. Miten tilanne on saanut nimensä?

(Voitte jatkaa paperin kääntöpuolelle.)

3. Mitä muita nimiä tilasta käytetään (myös epävirallisia)?

Tiedättekö, onko tilalla ollut aiempia nimiä? Minkälaisia? Mistä ne ovat tulleet?

---

4. Muita tietoja, jotka liittyvät tilanne historiaan:

Kiitos!